

URTX

LA INFANTA ISABEL, DARRERA COMTESSA D'URGELL,
I LA SEVA RELACIÓ AMB ELS ARDÈVOL DE TÀRREGA

Virgínia Costafreda Puigpinós

LA INFANTA ISABEL, DARRERA COMTESSA D'URGELL, I LA SEVA RELACIÓ AMB ELS ARDÈVOL DE TÀRREGA

Abstract

En este relato biográfico de la infanta Isabel se presentan documentos inéditos de la relación con su hermano el rey Martín en sus últimos meses de vida. Isabel fue la última condesa de Urgel y la última señora de Balaguer y Agramunt de la familia condal, ya que su marido el conde Jaime le cedió este y otros señoríos después del Compromiso de Caspe para evitar la confiscación. Asimismo se presentan datos inéditos de la familia Ardèvol, primos de la infanta, que como partidarios del conde de Urgel vieron confiscadas sus posesiones en Tàrrega.

In this biographical story of princess Isabel unpublished documents about her relationship with her brother King Marti at the late months of his life are presented. Isabel was also the last countess of Urgell and the last lady of Balaguer and Agramunt in the county family, since her husband gave her these and other seigniories after the "Compromise of Caspe" to avoid confiscation. Furthermore, unpublished data about the Ardevol family, princess Isabel's cousins, are presented. The Ardevol's, as count of Urgell's followers, had all their possessions at Tarrega confiscated.

Paraules clau

Segle xv, Isabel d'Aragó, Martí l'Humà, Jaume el Dissortat, Barutell, Ardèvol, Perellós.

Introducció

En el mateix any de publicació d'aquest article es compleix el sis-cents aniversari de la fi del comtat d'Urgell. Aquest antic comtat català, que va gaudir d'una llarga trajectòria durant molts segles, finí els seus dies la tardor de 1413 quan el comte Jaume el Dissortat fou empresonat i els seus senyorijs confiscats. Molt s'ha debatut sobre el darrer comte d'Urgell, els seus drets a la corona i els qui van moure els fils per entronitzar una nova dinastia que es va escenificar en l'anomenat Compromís de Casp. En el present estudi es vol prendre una visió dels esdeveniments des d'un altre punt de vista, el de les dones de la casa d'Urgell i, en concret, al voltant de la infanta Isabel. Les noves dades que es presenten completarien anteriors estudis sobre la seva filla Elionor i sobre la seva cunyada Cecília. Isabel, a més de l'última comtessa d'Urgell, també fou la darrera senyora de Balaguer i d'Agramunt de la família comtal, ja que el seu marit li va cedir aquest i altres senyorijs després de l'elecció de Casp per evitar la confiscació. A la vegada presentem dades inèdites sobre els Ardèvol, que com a cosins de la infanta i partidaris del comte Jaume van veure confiscats els seus béns, entre ells notables edificis de Tàrraga que han arribat fins als nostres dies.

Els documents estudiats procedeixen en la seva gran majoria de l'Arxiu Reial de Barcelona, ja que malauradament l'arxiu dels comtes d'Urgell no s'ha conservat. Moltes cartes que el rei Martí va enviar a la seva germana Isabel i també molta correspondència del nou rei Ferran i del seu fill Alfons referent als

assumptes de la família d'Urgell es troben entre els registres i les cartes de la cancelleria reial. El processos que se seguiren contra el comte Jaume i la seva família també són una font d'informació molt valuosa. A l'annex del present estudi es transcriuen les darreres cartes inèdites que el rei Martí va enviar a la infanta Isabel, que mostren la gran estima que sentia per la seva germana petita i que també ens assabenten del seu disgust per la mort del fill nounat dels comtes d'Urgell. La mort prematura d'aquest esperat hereu va tancar una possibilitat de successió no solament en el comtat sinó que potser també va influir en les intencions del rei Martí respecte al seu propi successor.

La filla petita del rei Pere i Sibil·la de Fortià

Isabel va ser filla del rei Pere el Cerimoniós i de la seva quarta i darrera esposa Sibil·la de Fortià, dama procedent de la petita noblesa de l'Empordà. Quan Isabel va néixer a Barcelona el gener de 1377, Sibil·la, que era famosa per la seva gran bellesa, era llavors l'amistançada del vidu rei Pere.¹ De tota manera, el rei va voler unir-s'hi legítimament i la tardor d'aquell mateix any es celebraren les noces. L'any següent els va néixer un fill, Pere, que morí quan només tenia deu mesos. El gener de 1381 es va celebrar a Saragossa la coronació de Sibil·la en una solemne cerimònia on es van trobar a faltar els fills grans del rei, Joan i Martí, que enemistats amb el seu pare a causa del casament no hi van voler assistir. L'enfrontament era tan gran que els dos fills tampoc assistiren a la celebració dels cinquanta anys del regnat del Cerimoniós.

¹ J. M. ROCA I HERAS (1927), «La reina empordanesa», *Sobiranes de Catalunya*, Memòries de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, Barcelona, Impremta Casa Caritat, p. 22.

Representació dels reis Pere el Cerimoniós i Sibil·la de Fortià,

pares de la infanta Isabel, en la custòdia que van fer realitzar per als Sagrats Corporals. Església de Santa Maria de Daroca.

Per tal d'assegurar el futur d'Isabel, el rei Pere en el testament de l'any 1379 li havia deixat un dot de 50.000 lliures i designava la seva mare com a tutora.² El dot d'Isabel fou ratificat per les Corts celebrades a Fraga l'any 1384. Posteriorment, en un codicil testamentari de l'any 1385, a més del dot li llegava la corona amb la qual la seva mare fou coronada i quatre llits seus complets, dos d'ells amb robes d'or. El lliurament de la corona va ser fet de forma oficial l'any següent.³

Mort del rei i empresonament de la mare

El rei Pere moria a Barcelona el dia de Reis de 1387 quan Isabel tenia deu anys d'edat. Uns dies abans, amb el rei molt malalt, la reina Sibil·la acompanyada pels seus partidaris havia fugit del palau reial cap al castell de Sant Martí Sarroca, llavors propietat del seu germà Bernat. Els fugitius tenien el temor que amb la desaparició del rei Pere el seu fill voldria venjar-se. I així va ser com, un cop mort el rei, el seu hereu l'infant Joan va

fer perseguir i empresonar la madrastra i molts dels seus col·laboradors, acusant-los d'abandonar el rei en el llit de mort i de furt. Alguns dels processats foren condemnats a mort i executats. Com que el nou rei era molt supersticiós i mancat de salut, també s'acusava Sibil·la de fetillera, de ser la causa dels seus mals i, fins i tot, d'haver embriuat el rei Pere. Pel que fa a Isabel, tot i que la seva mare restava empresonada, ella gaudia de la consideració d'infanta reial i assistia a les celebracions institucionals amb la resta de la família, com en la tradicional presa de possessió del seu germà el rei com a canonge de la catedral de Barcelona.⁴ Sibil·la va estar empresonada fins al mes de novembre quan, tot renunciant a les donacions que li havia fet el seu marit el rei, va ser alliberada. Amb la seva filla Isabel van anar a viure a casa del seu nebot l'ardiaca de Santa Maria del Mar Berenguer de Barutell.⁵

Projectes frustrats de casament

Un dels maldecaps que tenien els reis i nobles respecte de les seves filles i germanes era com casar-les adequadament d'acord amb la seva posició, tenint sempre en compte els interessos polítics. Per altra part, disposar d'un bon dot era una garantia de cara a aconseguir-ho i Isabel el tenia. Consta que els seus pares i germans intentaren en sis ocasions fer-li un bon casament, en la majoria dels intents amb un príncep hereu, però per diverses circumstàncies en contra els diferents projectes es van anar frustrant.

Les primeres temptatives no reeixides foren del seu pare que havia pensat prometre-la quan només tenia 6 anys amb el jove rei del tron de França⁶ i també amb Ladislau, fill i hereu del rei de Nàpols.⁷ Tres anys més tard fou la seva mare la que feia gestions per concertar-li matrimoni amb el duc Lluís d'Anjou. Aquest projecte de la reina Sibil·la no el veia amb bons ulls l'infant Joan que va enviar a Paris Ramon de Perellós amb l'encàrrec especial de destorbar els tractes.⁸ I és que aquest enllaç es va trobar també

² A. UDINA I ABELLÓ (2001), *Testaments dels comtes de Barcelona i dels reis de la corona d'Aragó*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 347.

³ Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Cancelleria, reg. 1294, f. 83v i reg. 1589, f. 200.

⁴ J. BAUCCELLS I REIG (1973), «Els comtes de Barcelona, reis d'Aragó i reis d'Espanya, canonges de la Seu de Barcelona», *Estudis d'història medieval*, v. 6, p. 107.

⁵ A. BOSCOLO (1971), *La reina Sibil·la de Fortià*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, p. 128-134.

⁶ ACA, Cancelleria, reg. 1589, f. 119 i cartes reials Pere III, 1781.

⁷ D. MONTFAR-SORTS (1853), *Historia de los condes de Urgel*, Barcelona, Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón, v. II, p. 242.

⁸ ACA, Cancelleria, reg. 1759, f. 18. M. T. FERRER I MALLOL (1994), «Noves dades per a la biografia de Ramon de Perellós, autor del viatge al Purgatori de Sant Patrici», *Miscel·lània en honor del doctor Casimir Martí*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, p. 229.

amb l'oposició de l'esposa del primogènit, Violant de Bar, que com a cosina del rei francès i del duc d'Anjou tenia molta influència en la cort francesa. Finalment uns anys després, Lluís d'Anjou, el nuvi que la reina Sibil·la hauria volgut per Isabel, es comprometia amb la filla primogènita dels ja llavors reis Joan i Violant.

Anys més tard, el rei Joan va projectar casar la seva germana Isabel amb el fill del rei de Xipre. Ramon de Perellós també va intervenir, però aquesta vegada va ser l'encarregat de negociar el casament. Els tractes estaven força avançats i una ambaixada enviada des de Xipre ja es trobava en camí.⁹ El compromís no arribà, finalment, a terme perquè el jove príncep xipriota morí.¹⁰ En aquells dies de maig de 1396 també moria el rei Joan i heretava la corona el seu germà Martí.

El rei Martí també es va veure en el deure de cercar un marit convenient per a la seva germana Isabel. El primer candidat fou un fill del duc de Milà, però l'enllaç no va tirar endavant per la connivència del duc amb la sedició siciliana. Així, el rei havia enviat el 1399 el comte Pere d'Urgell com a ambaixador a la Llombardia i aquest, assabentat de les conspiracions del duc, n'informà el monarca català que va desestimar el casament.¹¹ Dos anys després un altre dels projectes del rei de casar Isabel amb el fill de l'elector del Palatinat i rei de Germània també es va frustrar perquè Martí volia que es casés amb l'hereu i no amb el cabaler, però el fill gran ja estava promès. Els ambaixadors alemanys enviats per oferir els tractes van voler visitar la reina Sibil·la i fer-li reverència.¹²

Finalment, es va concertar el matrimoni d'Isabel amb Jaume, fill i hereu del comte Pere d'Urgell. En un projecte anterior el comte d'Urgell havia fet tracte de casar el seu fill Jaume amb la néta de la comtessa de Prades, Joana. Així, el rei Martí el dia 5 de juny de l'any 1400 els comunicava a ambdós que estava d'acord amb aquest matrimoni.¹³ De tota manera, aquests tractes no van arribar a conclusió i Joana de

Representació de la reina Sibil·la en les pintures murals procedents de Sant Miquel de Daroca.
Museu de Zaragoza.

Prades, més endavant, concertaria casament amb Joan, el fill petit del comte d'Urgell.¹⁴ No sabem si aquest canvi en els prometatges fou per iniciativa del rei o del comte, però tots dos hi van guanyar. Martí l'Humà aconseguí un bon casament per a la seva germana i Pere d'Urgell el considerable dot de la infanta.

Quan es van signar els capítols matrimonials, Isabel ja tenia 28 anys, en aquella època una edat força gran per a una donzella casadora i, per altra part, el seu promès era fill d'un cosí germà i, segurament, més jove. S'ha de tenir en compte que l'endogàmia no era estranya en les cases reials quan hi havia interessos econòmics o polítics pel mig. A tall d'exemple, el fill del rei, Martí el Jove, també s'havia casat amb la seva cosina Maria de Sicília, catorze anys major que ell. Fins i tot, el que seria gran rival del comte, Ferran d'Antequera, també era molt més jove que la seva rica muller. Pel que fa a l'edat de Jaume d'Urgell fins al moment se'l feia nascut a finals de la dècada dels setanta, però per unes cartes de la cort reial fins ara inèdites pensem que va néixer uns anys després. Així, la infanta Mata, primera

⁹ ACA, Cancelleria, reg. 2012, f. 34 i reg. 1967, f. 125v.

¹⁰ M. T. FERRER I MALLOL (1995), «Activitats polítiques i militars de Ramon de Perellós, autor del Viatge al Purgatori de Sant Patrici durant el regnat de Joan I», *Medievo Hispano. Estudios in memoriam del prof de Derek W. Lomax*, Madrid, Asociación española de Estudios Medievales, p. 169.

¹¹ J. D. GARRIDO I VALLS (2010), *Vida i regnat de Martí I. L'últim rei del casal de Barcelona*, Rafael Dalmau Editor, p. 188, 197 i 209.

¹² ACA, Cancelleria, reg. 2244, f. 72 i 79.

¹³ ACA, Cancelleria, reg. 2241, f. 89v.

¹⁴ Finalment, per la mort prematura de Joan d'Urgell, Joana de Prades es va acabar casant amb l'hereu del comte de Cardona, un cop aquest hagués trencat el contracte matrimonial amb Cecília d'Urgell.

muller de l'infant Joan, felicitava a mitjan desembre de 1382 als comtes d'Urgell pel seu fill nounat.¹⁵ Uns dies abans d'aquesta data es podria situar amb molta probabilitat el moment del naixement de Jaume d'Urgell.

A diferència dels altres projectes matrimonials, en què els nuvis no s'havien vist mai, en aquest cas Isabel i Jaume sí que es coneixien. Com a membres de la casa reial catalana podrien haver coincidit en diverses celebracions i, en concret, se sap que van participar en lloc preeminent i portant les insígnies reials en la coronació de Martí i Maria de Luna. Així el rei Martí a principis d'abril de 1399 va enviar una carta de guiatge per a Jaume d'Urgell on li donava seguretat a ell i a la seva comitiva per assistir a la coronació que s'havia de realitzar aquell mateix mes a Saragossa.¹⁶ El dia 13 d'abril es va fer la cerimònia i la infanta Isabel hi participà portant el ceptre en la coronació de la reina i Jaume d'Urgell portant el pom en la del rei.¹⁷ Més endavant, el jove Jaume d'Urgell deuria haver format part de la cort reial i, així, el rei Martí el setembre de 1404 li escrivia per demanar-li que retornés al seu servei. Al cap d'un any encara el rei demanava al comte Pere que deixés tornar el seu fill a la cort.

Capítols matrimonials amb el fill del comte d'Urgell

Els capítols matrimonials de Jaume d'Urgell i la infanta Isabel es van signar el dia 18 de juliol de 1405 al palau reial de Barcelona en presència del rei, del seu fill Martí el Jove i de molts nobles.¹⁸ Una part important del document feia referència al dot de la infanta, que com ja s'ha dit era de 50.000 lliures. La meitat del dot s'atribuïa al fill que succeís en el comtat d'Urgell i l'altra meitat es distribuïria entre els altres fills, excepte 10.000 florins que restarien a la lliure voluntat de la infanta Isabel. Si aquesta tingués fills d'un posterior matrimoni, una quarta part del dot seria per al fill hereu del comtat, una altra quarta part s'hauria de repartir entre els seus germans i de la meitat restant en podria disposar lliurement la infanta. Per altra part, si Isabel no

tingués fills podria disposar lliurement de 20.000 lliures, però la resta del dot s'hauria de retornar al rei.

Pel que fa als pagaments, 37.500 lliures s'havien de pagar com a molt tard el mes d'abril de l'any següent i per a la resta del dot el rei lliurava al comte d'Urgell, a carta de gràcia, el domini alodial i directe de la ciutat de Balaguer i altres viles i llocs del comtat. Si el rei no complia el termini del pagament hauria de pagar 2.000 florins de penyora.

Per part del comte d'Urgell, representat en l'acte per tres juristes, feia donació al seu fill Jaume del comtat d'Urgell i del vescomtat d'Àger excepte dos castells i dues viles, que quedarien a disposició de la comtessa Margarida, i que no podien ser ni Balaguer ni Agramunt. Si el seu fill Jaume no tenia fills barons i només tenia filles, aquestes no succeïrien en el comtat, tot seguint el costum de la casa reial. A la infanta se li asseguraven 2.000 florins de renda anual sobre llocs i baronies que el comte posseïa al regne de València i sobre les baronies de Cervelló i Sant Vicenç dels Horts i les viles de Granollers, Caldes i Piera, a Catalunya. També se li atribuï un escreix de 15.000 lliures, que en el cas de no tenir fills retornarien a l'hereu del comtat.

Les gestions per reunir i per pagar el dot van ser llargues, ja que havia estat concedit per les Corts de Fraga i, per tant, aquesta quantitat s'havia de reunir per recaptació general dels pobles dels diferents territoris de la corona. Com que aquesta important suma de diners va costar molt d'arreglar, el rei va haver de demanar pròrrogues al comte d'Urgell i es van signar els capítols definitius el 18 de desembre de 1406.¹⁹ Des de València, el rei va comunicar la notícia a la seva germana, tot demanant-li que també signés els capítols. En les sengles cartes enviades a Jaume i a Isabel també els desitjava que poguessin viure tots dos molt de temps amb prosperitat i honor.²⁰

Pocs dies abans, el 25 de novembre havia mort a Barcelona la reina Sibil·la. Entre tots

¹⁵ ACA, Cancelleria, reg. 1817, f. 52-52v.

¹⁶ ACA, Cancelleria, reg. 2171, f. 102v.

¹⁷ P. M. CARBONELL (1997), *Cròniques d'Espanya*, Barcelona, Editorial Barcino, p. 180-189.

¹⁸ ACA, Cancelleria, pergamí 300 de Martí I.

¹⁹ A. GIMÉNEZ SOLER (1901), «Don Jaime de Aragón último conde de Urgel», *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. VII, p. 128-131. En aquesta publicació hi ha transcrits una cinquantena de documents relacionats amb la infanta Isabel. Tot i que molts d'aquests documents s'han utilitzat per al present estudi, no es tornen a donar les referències dels registres de Cancelleria, ja que es poden consultar a l'obra de Giménez. En el cas de les cartes reials sí que es donen les referències, ja que no hi constaven.

²⁰ ACA, Cancelleria, reg. 2249, f. 149v i 150.

els projectes de casament malaurats i les dificultats financeres per poder aconseguir el dot els anys havien anat passant i la reina Sibil·la no va poder aconseguir veure la seva filla casada. La infanta i Jaume d'Urgell van comunicar al rei la notícia de la mort i aquest va delegar en el seu futur cunyat la preparació de les exèquies de la reina vídua. S'ha conservat una emotiva carta de la infanta, on notificava als jurats de Manresa la mort de la seva mare i el dia de l'enterrament, previst per al cap de quinze dies.²¹ La reina Sibil·la fou soterrada a l'església del monestir de franciscans de Barcelona. Per la seva part, el rei a primers d'any comunicava a Isabel la mort també de la seva muller la reina Maria i per aquest motiu li feia retardar la seva anada a València. També feia arribar a la infanta una altra carta dirigida a la dama Guillemona de Corbera, que ja havia servit a la seva mare Sibil·la, perquè l'acompanyés i no la deixés.²²

Casament d'Isabel i Jaume d'Urgell

A finals de maig la infanta va rebre tres mil florins del seu germà per pagar els deutes, l'aixovar de núvia i les despeses del viatge. El dia 6 de juny Isabel sortia de Barcelona cap a València on arribaria a mitjan de mes ja que es necessitaven deu o dotze dies per fer el trajecte.

El casament de Jaume i Isabel es va fer a la capital del Túria el dia 29 de juny i el rei, tot i que portava dol per la mort de la seva muller la reina Maria i que passava per força penúries econòmiques, va voler donar a l'enllaç tota la solemnitat que va poder. Els ciutadans valencians van ser testimonis dels seguicis de nobles durant tots els dies que van durar les celebracions. Així, dos dies abans de la cerimònia, Isabel, amb un seguici format per moltes nobles dames i donzelles, es va desplaçar fins al palau reial vell per prendre una mena de bany ritual i la vigília de l'enllaç fou acompanyada pel rei i molts nobles fins al palau del bisbe on passà la nit. El dia del casament la núvia sortí del palau del bisbe per anar a la Seu a rebre la benedicció i després tornà altre cop al palau reial on es feren les noces. Aquell mateix dia es pagava el compte a les companyes de la infanta, ja que a partir de llavors seria a càrrec del comte d'Urgell. Les festes per

Reproducció de la signatura autògrafa de la infanta Isabel
en una de les seves últimes cartes conservades.

Arxiu de la Corona d'Aragó, Cartes reials d'Alfons iv, 1146.

les noces continuaren i encara el dia 7 de juliol Jaume d'Urgell convidava al palau reial el comte de Dénia, el de Cardona, el bisbe de València i altres barons, cavallers, nobles dames i gent notable.²³

Els primers temps d'Isabel com a comtessa d'Urgell

L'hivern següent al casament la infanta ja es trobava embarassada i a principis de febrer de 1408 el rei li va fer arribar a Balaguer una carta demanant que li escrigués sovint per saber com es trobava de l'embaràs. També l'animava que anés a Barcelona amb ell on segur que es trobaria millor en el seu estat. El missatger reial també portava regals per a la jove parella: un falcó per a Jaume, ja que li agradava molt la cacera, i algunes joies per a la seva germana. Encara a finals de març el rei tornava a escriure al comte Pere preguntant-li que donés llicència a la seva nora Isabel perquè pogués estar-se un temps a la cort amb ell. No consta si finalment Isabel va poder anar a visitar el seu germà. I és que el rei Martí, recentment vidu, amb el seu únic fill vivint a Sicília i no tenint altra germana, sembla que tenia la infanta Isabel en gran estima.

A mitjan juliol, quan s'acostava el moment del part i a prec de la seva germana, el rei va enviar a Balaguer el seu conseller i confessor fra Joan Eiximeno. Per a satisfer els vots que havia fet la infanta i per pregar a Déu que la volgués deslliurar en el partoratge tal com ella desitjava també li feia arribar la cera que havia demanat. La criatura va néixer el mes d'agost i el comte Jaume va comunicar la nova al rei tot demanant-li que fos el compare de la seva filla. Aquest va enviar en representació seva l'abat de Santes Creus, al·legant que es trobava indisposat i que no podia anar-hi personalment per fer de padrí.²⁴ La relació entre el rei Martí i el seu cunyat Jaume d'Urgell també era molt bona i feia poc li havia ofert el càrrec de lloctinent general al regne d'Aragó. Fins i tot,

²¹ J. SARRET I ARBÓS (1984), *Història de Manresa*, Manresa, Caixa d'Estalvis de Manresa, p. 146-147.

²² ACA, Cancelleria, reg. 2249, f. 163v.

²³ D. GIRONA I LLAGOSTERA (1913), *Itinerari del rei Martí (1403-1410)*, Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, v. v, Barcelona, p. 611-615.

²⁴ ACA, Cancelleria, reg. 2251, f. 93v.

quan el mes de juny el comte Jaume patí una greu malaltia, el mateix rei Martí, a prec de la comtessa, va enviar a Balaguer un metge de la cort.

El comte Pere havia mort aquella primavera al seu castell de Balaguer. En el seu testament, fet pocs dies abans de morir, el vell comte feia una sèrie de disposicions que afectaven el dot de la infanta. Així, reconeixia que havia fet servir una part del dot en treure un censal que havia venut per comprar els llocs de Granollers, Sant Vicenç i Caldes. Es veu que el censal s'hauria d'haver pagat amb l'import de la venda de la baronia d'Antillón, però la comtessa Margarida s'havia quedat amb aquesta quantitat i no la va voler lliurar al seu marit. El comte Pere també encarregava al seu fill Jaume que comprés la baronia d'Entença que havia deixat en herència a l'altre fill Joan. Per a pagar part del que valia la baronia li recomanava utilitzar el que quedava del dot de la seva muller Isabel. Per tant, segons aquestes disposicions el dot de la infanta serviria per sufragar despeses del comtat d'Urgell, com ara pagar censals invertits a comprar diversos llocs i recomprar el senyoriu que havia heretat el germà petit del comte.²⁵

Tenint en compte que el dot de la infanta era força considerable, es veu que el rei no estava satisfet amb l'assignació per cambra que s'havia estipulat per a la seva germana. Així, en els capítols matrimonials s'havia acordat per a la infanta una pensió de dos mil florins sobre les rendes de certs llocs del comtat, però es veu que aquesta renda no seria suficient per al sosteniment d'Isabel i el comte Pere s'havia compromès amb el rei que li augmentaria. Com que Pere d'Urgell no ho va complir, el rei va tornar a queixar-se sobre aquest afer i, finalment, ell mateix va concedir a la seva germana una pensió de 200 florins.

Per altra part, es veu que a causa dels serveis que el comte Jaume havia de fer per al rei, l'administració del comtat se n'havia ressentit. El mateix rei Martí va estar d'acord que el comte nomenés l'especier de la cort com administrador per així poder rellevar i alleugerir a la infanta del càrrec que en absència del comte havia de suportar.²⁶

Els darrers temps del rei Martí i la mort del fill dels comtes

Els darrers mesos de la vida del rei Martí van estar marcats per la tragèdia de la mort a Sardenya del seu únic fill, Martí el Jove, i pel nou matrimoni amb Margarida de Prades per tal d'aconseguir successió. El problema successori esdevindrà a partir de llavors una obsessió tant per a la família reial com per als seus súbdits. Per a la família comtal d'Urgell aconseguir un hereu també era un tema prioritari i sembla que aquesta possibilitat també era seguida molt de prop pel rei Martí. Així, en dues ocasions aquella tardor de 1409 el rei escriu a la seva germana interessant-se pel seu nou embaràs i recomanant-li que no es desplaci per acomiadar-se d'ell fins després del part.²⁷

El mes de gener de 1410 la comtessa Isabel per fi va deslliurar el tan anhelat hereu i amb gran il·lusió va notificar la nova al seu germà Martí. Aquest va rebre amb gran joia l'esperada notícia però, malauradament, pocs dies després també li era notificat que el petit nounat havia mort. El dia 23 de gener el rei va enviar una sentida carta de condol al comte Jaume i una altra a la seva germana on els animava a no desesperar i a confiar en la gràcia divina per aconseguir el fill que tant desitjaven [doc. 1].²⁸ La mort del petit hauria estat un cop molt dur per Isabel, amb l'afegit de la gran expectació amb què s'havia esperat aquest naixement. Potser amb la mort d'aquest nen també es va perdre una altra raó de pes en la possibilitat de successió en la persona de Jaume d'Urgell. De tota manera, el rei cada vegada es recolzava més en el comte i el mes de febrer el va nomenar governador general de tots els seus regnes, un càrrec que per a molts l'identificava com el seu més probable successor.

El rei Martí, ja sigui per consolar la seva germana o per animar-se ell mateix per la tristesa que també arrossegava, havia insistit al comte Jaume que deixés anar la seva muller a passar les festes de Pasqua amb ells a Barcelona. Disgustat perquè la infanta finalment li havia comunicat que no hi aniria, li assegurava per carta que després de festes l'enviaria a buscar perquè tenia gran desig de veure-la. Per al seu consol també li demanava que li escrivís sovint fent-li sa-

²⁵ D. MONTFAR-SORTS, *Historia...*, op. cit., v. II, p. 275-276.

²⁶ ACA, Cancelleria, reg. 2214, f. 165.

²⁷ M. BOFARULL I DE SARTORIO (1868), *Proceso contra el último conde de Urgel y su familia*, Barcelona, Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón, núm. 36, v. II, p. 435.

²⁸ ACA, Cancelleria, reg. 2238, f. 108.

ber com es trobaven ella i la seva filla. Aquesta és la darrera carta que s'ha localitzat, fins ara inèdita, del rei Martí a la seva germana i que porta la data del 17 de març de 1410 [doc. 2]. No ens consta si finalment la infanta Isabel va anar a visitar el seu germà després de Pasqua tal com ell li pregava. Que la relació entre el rei i la família d'Urgell era molt bona ens ho demostren també els tractes que el mes d'abril es feien per al matrimoni d'Elionor, germana del comte, amb el fill primogènit del rei de Portugal. El rei Martí hi venia molt bé en aquest matrimoni, i com que considerava Elionor com una filla, li havia afegit deu mil florins per part seva al dot que li havia deixat el seu pare.²⁹ Aquesta donació del rei a Elionor segurament estava motivada pel fet de ser la seva fillola.

Quan a mitjan maig el rei es traslladava del palau de Bellesguard al monestir de Vall-donzella, la seva salut es va deteriorar ràpidament. Segons relata l'humanista romà Lorenzo Valla, que no fou testimoni dels fets però que podria haver recollit el succés d'algun dels presents, la muller i la mare del comte d'Urgell es van presentar al monestir en les darreres hores de vida del rei per demanar-li que declarés Jaume d'Urgell hereu al tron.³⁰ De tota manera, aquest suposat succés no està documentat. Malauradament, el rei va morir el 30 de maig de 1410 sense haver nomenat successor.

L'interregne al comtat d'Urgell

Després de la mort del rei l'afer de la successió es va anar dilatant durant dos anys i el comte d'Urgell es va trobar cada vegada amb més entrebancs per assolir la corona. Durant aquest període va haver de vendre els senyories que tenia al territori de Barcelona, que eren Caldes, Piera, Cervelló i Sant Vicenç dels Horts, on la infanta hi tenia assignada la seva renda. Granollers ja l'havia venut en els darrers temps del rei Martí.

El comte es reunia el mes d'agost de 1411 a Agramunt amb el bisbe de Lleida, l'urgellista Pere de Cardona, en una trobada que volien que fos d'incògnit però que els espies de la paeria de Lleida seguien de ben a prop.³¹ Fins i tot, la infanta Isabel també va fer es-

tada a Agramunt aquell estiu. Ho sabem perquè el dia 29 d'agost signà a la vila del Sió un document de remissió d'un pagament que afectava la ciutat de Balaguer.³²

Jaume d'Urgell veia clarament que calia fer front a l'entrada de tropes castellanques, però ni el Parlament de Catalunya ni la Diputació del General no feien res i encara li recriminaven els seus preparatius bèl·lics. Per això el comte va fer reunir a la vila d'Agramunt els prohoms de tots els llocs del comtat d'Urgell i vescomtat d'Àger i els demanà diners per defensar la successió al regne. Els diners que reuní foren tramesos a França on es trobaven les tropes que calia contractar.³³ També va haver de vendre censals i senyories del comtat d'Urgell, com ara Concabella i Gra i, més endavant, la baronia de Ponts.

El 9 de desembre moria el bisbe de Lleida, fet que suposà una important pèrdua en el bàndol urgellista. Dos dies després del decés i en restar la seu vacant, els paers lleidatans escrivien a la comtessa Isabel perquè els fes costat en el nomenament de l'ardiaca Barutell.³⁴ De tota manera, el papa Benet XIII no nomenà el nou bisbe fins més de tres anys després, i l'elegit fou Domènec Ram, un dels compromissaris aragonesos de Casp que el juny de 1412 havien elegit l'infant Ferran de Castella com a nou rei.

La situació del comtat després del canvi dinàstic

Per la declaració de la comtessa Margarida durant el seu procés sabem que després de la declaració de Casp, i mentre a Balaguer es debatia el partit que havia de prendre el comte, aquest per tal d'assegurar el futur de la seva família els va cedir tots els seus dominis. Es veu que la mateixa Margarida va demanar al seu fill que li fes reconeixement del dret que tenia en alguns dels senyories per la part del seu difunt fill Joan i per tot el que aquest li havia deixat. Així, al cap de pocs dies d'aquesta demanda de la seva mare el comte li va vendre a carta de gràcia tots els senyories que tenia a l'Aragó. A la seva germana Elionor per assegurar-li el dot li va cedir Menàrguens, Os, Montmagastre i altres petits llocs de la vall del Segre. També va donar a Elionor Castelló de Farfanya,

²⁹ ACA, Cancelleria, reg. 2238, f. 126 i 133.

³⁰ L. VALLA (2002), *Historia de Fernando de Aragón*, Madrid, Akal, p. 146.

³¹ J. LLADONOSA I PUJOL (1972), *Història de Lleida*, Tàrraga, F. Camps Calmet, editor, v. I, p. 601-602.

³² D. DOMINGO (1997), *Pergamins de privilegis de la ciutat de Balaguer*, Lleida, Universitat de Lleida, p. 164.

³³ M. BOFARULL, *Proceso...*, op.cit., v. I, p. 150.

³⁴ J. VILLANUEVA ESTENGO (1851), *Viaje literario a las iglesias de España*, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia, v. XVII, p. 28-29.

però després de la mort de la seva mare que el tenia pel seu viduatge. A la infanta li va donar a compte del seu dot els llocs de Balaguer, Agramunt, Albesa, Linyola, Àger i tot el vescomtat. A la germana Cecília no li feu cap donació ja que el seu casament amb l'hereu del comte de Cardona ja estava assegurat pels capítols matrimonials.³⁵ Tot i que el comte havia pensat d'anar-se'n, finalment, decidí no abandonar la seva família ni els seus dominis. Alguns dels testimonis interrogats en el procés coincidien a afirmar que en aquesta decisió influí molt la seva mare.

Per tant, a partir d'aquesta donació la infanta fou la senyora titular dels llocs més importants del comtat i el mateix comte Jaume va fer-ho saber a les autoritats catalanes, Així, pocs mesos després, els diputats de la Generalitat escrivien al comte queixant-se que s'havia impedit exercir l'ofici de recaptador d'impostos de les robes i mercaderies que entraven o sortien del Principat de Catalunya pel pas de Balaguer. Després que el comte Jaume els notifiqués que aquesta ciutat ja no era d'ell sinó que era de la seva muller per donació que li havia fet, els diputats tornaven a escriure el 22 d'octubre de 1412, aquest cop a la infanta, sol·licitant-li que deixés actuar els recaptadors.³⁶

Durant aquells dies de finals d'octubre el rei ja es trobava a Lleida i fins allí es van desplaçar els procuradors del comte Jaume per concertar un acord amb el rei. Aquests van acabar jurant fidelitat al rei en nom del comte però sense aconseguir cap compensació per a Jaume d'Urgell. Uns dies després el rei va ordenar retornar al comte les fortaleses d'Argó que el governador li hagués confiscat.

D'aquella tardor es conserva documentació diplomàtica entre el rei i la infanta Isabel, com quan aquesta li demanava que no enviés a Sicília un metge o que pregués al papa que proveís d'alguna comanda un servidor seu. També en una altra carta de finals d'any la infanta sol·licitava al rei Ferran ajuda per a la seva nodrissa [doc. 3].³⁷ Per l'altra part, en les missives i en les cartes de creença per als representants que el rei trameia al comte sempre enviava cartes similars, però amb un to que volia ser més afectuós,

a la infanta Isabel, de forma que ella en fos plenament informada.³⁸ Sembla que durant aquest període la infanta hauria intentat aconseguir una relació, si més no formal, amb el rei. De tota manera, aquest propòsit segurament era inassolible amb el comte sotmès a fortes pressions no només per part del rei sinó també per l'hostilitat del lloctinent del governador i d'altres oficials reials i també per la lleialtat cap als seus mateixos partidaris. Malauradament, a partir de la primavera les relacions van empitjorar i els fets es precipitaren.

Relacions amb la comtessa Margarida

La comtessa Margarida i la seva filla Elionor després de la declaració de Casp se'n van anar a viure a Castelló de Farfanya, en canvi, l'altra filla Cecília s'estava a Balaguer en companyia de la infanta. Si hem de fer cas d'un dels testimonis del procés les relacions de la infanta amb la seva sogra no serien gaire cordials. Així, segons el testimoni d'aquest cavaller, el comte no feia ni gosava fer sinó el que la comtessa mare manava, la qual tractava malament a la infanta i no gaire bé a Cecília, ja que aquesta no volia assemblejar-se a la seva mare en les maneres. Aquest cavaller també era de l'opinió que tothom que no volia seguir la voluntat de Margarida i del cavaller Ramon Berenguer de Fluvià era en aquella casa maltractat per bo que fos. A diferència de la comtessa mare, que alguns testimonis acusaven d'estar implicada en l'organització de l'intent fracassat de prendre la ciutat de Lleida per sant Joan, a la infanta no se la va relacionar amb aquest afer. Les cartes d'Isabel que s'han conservat demanant a vassalls seus que anessin a Balaguer a servir el comte són de dates posteriors a l'afer de Lleida.³⁹ Tot i ser filla del rei Pere no sembla que l'obsessió d'Isabel fos aconseguir la corona a qualsevol preu. Potser la desgraciada experiència de la seva mare li havia fet veure que anhelar el màxim poder podia comportar, quan les circumstàncies canviaven, grans penalitats personals.

Execució del comtat

A finals de juny el rei ja ordenava desposseir al comte d'Urgell de tots els senyories que

³⁵ M. BOFARULL, *Proceso...*, op. cit., I, p. 381.

³⁶ ACA, Generalitat, N-635, f. 12.

³⁷ ACA, Cancelleria, Cartes reials, Ferran I, 807. En el document no es menciona el nom de la dida però segurament es tracta de Caterina de Vilalta, ja que l'any 1414 el rei Ferran li torna a assignar la renda que aquesta havia rebut per part del comte d'Urgell. ACA, reg. 2413, f. 99v.

³⁸ ACA, Cancelleria, reg. 2401, f. 71v-72.

³⁹ M. BOFARULL, *Proceso...*, op. cit., I, p. 234, 355 i 360.

tenia als regnes d'Aragó i València. Així mateix, a primers del mes de juliol també donava ordres de confiscar tots els béns que foren del comte Pere d'Urgell per tal d'invalidar les donacions que havia fet el seu fill Jaume. D'aquesta manera castigava no només el comte sinó també les dones de la seva família que perdien els drets que tenien en el patrimoni del comtat a compte dels seus dots.

El setge a la ciutat de Balaguer va començar a principis d'agost de 1413. Llavors tota la família comtal es trobava dins la ciutat del Segre, fins i tot la comtessa mare que s'hi havia traslladat des de Castelló, segons un testimoni, per viure o morir al costat del seu fill. Un cop iniciat el setge Jaume d'Urgell feu reunir el seu consell i aquest acordà que el comte se n'anés i que la infanta es quedés per pactar amb el seu nebot el rei i treure'n el millor partit possible. Es va dir que fou la comtessa qui al final va convèncer el seu fill que es quedés al setge temerosa que les ives del rei anessin contra ella.⁴⁰

La vila d'Agramunt també es trobava assetjada pel governador de Catalunya. Dos prohoms agramuntins es van desplaçar fins a Balaguer amb la intenció de parlar amb la infanta, però el rei, que dirigia el setge, no els ho autoritzà. El dia 20 d'agost la vila es rendia. Prèviament, s'havia negociat la capitulació, on les autoritats agramuntines demanaven que la vila continués en mans de la infanta Isabel.

La rendició de Balaguer i el procés del comte

El setge de la ciutat de Balaguer es va perllongar durant gairebé tres mesos. Durant aquest temps les forces reials van anar rendint i ocupant les viles i pobles del comtat, fins que la seva capital va quedar completament aïllada. La falta d'aliments va arribar a tal punt que algun dels cavallers que resistien al costat del comte havia de comprar-ne als mateixos assetjadors. Segons el testimoni d'aquest cavaller, quan la comtessa mare se'n va assabentar, li va manifestar que preferia menjar rates o gats que res provinent dels enemics del seu fill.⁴¹ A finals d'octubre es van iniciar tractes per a la rendició entre la infanta i el duc de Gandia amb la finalitat d'assegurar que fos respectada la

vida del comte. Per la declaració en el procés de Nicolau Cerdà, notari de Balaguer, sabem que el dia 30 d'octubre la infanta va sortir de la ciutat, va parlar amb el rei i se'n tornà altre cop a Balaguer. L'endemà va tornar a sortir a parlar amb el rei a qui va comunicar que el comte havia acceptat lliurar-se, tal com aquest va fer aquell mateix dia al vespre. La infanta, que es trobava en avançat estat de gestació, havia aconseguit amb els seus precés que el rei perdonés la vida del seu marit i també la mutilació i l'exili perpetu dels seus regnes.

El primer dia de novembre un notari i també paer de Balaguer i un nunci es desplaçaren fins a la barraca del campament reial on s'estaven Jaume d'Aragó i la infanta Isabel, que hi eren acompanyats del cavaller Andreu Barutell i de Berenguer d'Alòs, donzell de la casa dels comtes. Els representants de Balaguer van demanar al comte què havien de fer i aquest els contestà que ja sabien que era la infanta la que els havia de manar, ja que els homenatges eren passats a ella. La infanta els aconsellà que si el rei els manava que obrissin les portes de la ciutat que ho fessin i que l'obeïssin en tot i ella mateixa els deslliurà dels homenatges. El comte també aprovà les paraules de la seva muller. L'endemà Jaume d'Urgell fou portat pres al castell de Lleida i la infanta el va seguir fins a la capital del Segre. El diumenge següent el rei Ferran va fer l'entrada triomfal dins la ciutat de Balaguer pel portal de Lleida i en aquest dia va absoldre i alliberà els balaguerins de la lleialtat que devien a Jaume d'Urgell i a la infanta Isabel.⁴² L'endemà va manar que la resta de la família del comte, la mare, les germanes i les tres filles també es trasladesin a Lleida. Tots els béns de la família i les joies els foren embargats i el que poguessin tenir encomanat o empenyorat fou buscat amb insistència pels oficials reials.

El testament de la infanta

La infanta Isabel va fer redactar el seu testament estant a Lleida, el dia 3 de desembre de 1413. Deuria dictar les seves últimes voluntats quan s'acostava el moment del part i, segurament, en previsió de possibles complicacions. Feia pocs dies que s'havia publicat la sentència contra Jaume d'Urgell, condemnant-lo a presó perpètua i confisca-

⁴⁰ M. BOFARULL, *Proceso...*, op. cit., I, p. 396, 418, 438 i 484.

⁴¹ M. BOFARULL, *Proceso...*, op. cit., I, p. 127 i 227.

⁴² J. M. POU I MARTÍ (1913), *Història de la ciutat de Balaguer*, Manresa, Impremta i enquadernació de Sant Josep, p. 365-367.

Sepulcre de l'ardiaca Berenguer de Barutell al presbiteri de la Seu Vella de Lleida.

L'ardiaca, que fou protector de la infanta i tutor de les seves filles, fou assassinat l'any 1432. Institut d'Estudis Ilerdencs, Llegat Combelles.

ció de tots els seus dominis. Tot i això, Isabel nomenava el seu espòs Jaume d'Aragó com a primer marmessor del seu testament, junt amb el seu oncle el cavaller Bernat de Fortià, el seu cosí l'ardiaca Berenguer de Barutell i el guardià del monestir de framenors de Barcelona. Quan una setmana més tard Jaume d'Urgell sortia de Lleida per ser conduït a la presó de Castella, Isabel no deuria ser conscient que no tornaria a veure mai més el seu espòs, ja que encara confiava que podria alleugerir la seva reclusió tantant-se amb ell.

El document sencer del testament no s'ha localitzat, només es conserva la còpia notarial d'una part, que es va fer per conèixer el llegat que havia de ser el dot de la seva filla Joana.⁴³ Les disposicions es basaven en les 50.000 lliures del dot pagat pel seu germà i en els acords subscrits en els capítols matrimonials. Com que segons aquests capítols la infanta tenia dret a disposar lliurement de 10.000 florins, aquests es descomptaven del total del dot i, per tant, la part de l'herència per a les filles era de 44.500 lliures. Isabel tenia en compte les diferents eventualitats, tant si la criatura que portava al ventre naixia viva com si no, i tant si era un nen com si era una nena. Així, en el cas que la criatura no nasqués viva, llegava a la seva filla gran, Isabel, 22.500 lliures, a la segona filla,

Elionor, 11.000 lliures i a la tercera, Caterina, les restants 11.000 lliures.

A més, també testava de l'herència i drets que li pertocaven com hereva universal de la reina Sibil·la i del que li correspongués del plet que havia interposat contra la reina vídua Violant de Bar. Així establia que fins que no hi hagués sentència definitiva en el plet s'havia de dividir aquesta herència en tres parts iguals i donar dues parts a Isabel i la part restant a les altres dues filles. Si la filla gran moria jove o sense fills de legítim matrimoni o amb fills que no arribessin a grans, llavors la substituïa per la segona filla per ordre de naixement, a qui instituïa com hereva universal.

Per altra part, si la criatura que havia de néixer era una nena deixava a la filla gran 20.000 lliures, a Elionor 8.500, a Caterina 8.000 i a la que esperava, tant si era una sola o eren més, les restants 8.000 lliures. Pel que fa a l'herència de la seva mare, volia que es dividís en dues parts iguals, donant-ne una a la filla gran i l'altra meitat a repartir entre la resta de filles.

Com que no es va copiar la resta del testament no es coneixen els llegats que va deixar Isabel, que serien a compte dels 10.000 florins del dot que tenia per lliure disposició. Per altres documents se sap que va fer un

⁴³ Arxiu Ducal de Medinaceli (ADM), Còpia dipositada a l'Arxiu de Poblet, Fons Cardona i Prades, rotlle 209, fotogrames 209-210.2.

llegat de 1.000 florins a la seva fidel serventa na Marrades i que aquesta després de força anys encara no els havia pogut cobrar dels marmessors de la infanta.

Les filles i el fill de la infanta Isabel

L'arxiver Montfar va identificar un total de sis filles de la infanta, però a la llum de la documentació coneguda en aquest moment, aquestes dades no són correctes. Així, com ja s'ha comentat, se sap de l'existència d'un fill de la infanta que morí al cap de poc temps del seu naixement, el gener de 1410. Respecte de les filles només consta documentalment que n'hagués tingut quatre: Isabel, nascuda l'agost de 1408, Elionor i Caterina, que haurien nascut després de la mort del nen, i, finalment, Joana que va néixer, segurament, el desembre de 1413 a Lleida, quan el comte Jaume ja havia estat processat i condemnat. Només tres filles van sobreviure a la infanta, ja que la tercera, Caterina, hauria mort amb anterioritat a la mare. Respecte a les altres dues filles que menciona Montfar, Beatriu i Felipa, noms estranys en la cort catalana, no consten documentalment. Pensem que podria ser una confusió de l'historiador amb les nétes portugueses de la infanta, filles de la seva primogènita Isabel.

La influència dels visionaris i les seves profecies

Tot i que les dones de la casa d'Urgell en un principi no se les va empresonar, els seus passos i contactes eren seguits estretament. Pels testimonis del segon procés que es va seguir més endavant contra la comtessa Margarida, se sap que diversos espies del rei i estafadors aconseguiren infiltrar-se molt aviat en el cercle íntim d'aquestes dames. Així, durant la festa d'Any Nou i mentre s'estaven a Lleida el capellà de la infanta Bernat Martí va presentar-li un castellà que com a nom fals es feia dir Diego Ruiz, sense saber que era un espia del rei. Ruiz va aconseguir la confiança d'Isabel tot explicant-li diverses profecies de fra Joan de Rocatalada, d'Anselm Turmeda i d'altres, segons les quals el comte Jaume sortiria del seu empresonament. També va convèncer les comtesses que volia treballar per a l'alliberament del comte i amb aquesta finalitat fou enviat en diverses missions. Quant va haver reunit prou proves en contra d'aquestes dames va anar a explicar-ho al rei Ferran.

Podríem deduir una gran ingenuïtat d'aquestes dones que confiaven en persones desconegudes i en les seves interpretacions profètiques, però aquestes creences eren normals entre la gent d'aquella època i eren especialment fomentades per certs eclesiàstics a causa de la preocupació pel Cisma de l'Església. Fins i tot, el pare d'Isabel, el rei Pere, i el seu germà el rei Joan també van estar molt interessats per les profecies relacionades amb la casa reial. Els principals artífexs d'aquest profetisme de l'època del Cisma foren frares franciscans com Francesc Eiximenis o el mencionat Turmeda. En les visions d'aquest darrer confiaren molt els partidaris del comte d'Urgell. També s'ha relacionat amb aquest corrent profètic fra Joan Eximeno, bisbe electe de Malta, que de confessor del rei Martí passà a ser-ho del comte Jaume. El mes de gener de 1414 diversos eclesiàstics que havien donat suport al comte d'Urgell foren processats per ordre del papa Benet com el mateix fra Eximeno i l'ardiaca Berenguer de Barutell.⁴⁴ No consta si aquests eclesiàstics consellers de la família comtal van afavorir aquest ambient profètic, però era en la seva presència quan es comentaven aquestes visions.

El procés contra la mare i la germana del comte

Un cop finit el procés contra el comte Jaume, el rei n'inicià un altre contra la comtessa Margarida. Els interrogatoris s'allargaren durant tot el mes de desembre de 1413 i la sentència fou donada a finals de mes, on se la condemnava a la pèrdua de tots els seus béns per crim de lesa majestat. Pocs dies després s'iniciava també procés contra la seva filla Elionor. La infanta no va ser sotmesa a cap procés però també va perdre els senyorijs que li havia donat el seu marit i la renda que tenia. Isabel va trametre de seguida el prevere Bernat Martí a pregar al papa Benet que demanés al rei que volgués deslliurar Jaume d'Urgell de la presó. Si això no podia ser, que deixés que ella pogués anar a la presó amb el seu marit per no separar el seu matrimoni i si això tampoc no ho volia fer, que almenys li fes alguna assignació econòmica pel dret del seu dot.⁴⁵

El rei també va ordenar que les dones de la casa d'Urgell el seguissin fins a Saragossa on s'havia de fer la fastuosa cerimònia de coronació dels nous sobirans. Com que no disposaven de recursos, la infanta va trame-

⁴⁴ J.M. POU I MARTÍ (1930), *Visionarios, beguinos y fraticelos catalanes (siglos XIII-XV)*, Vic, Ed. Seráfica, p. 441 i 473.

⁴⁵ M. BOFARULL, *Proceso...*, op. cit., II, p. 265.

tre des d'Alcarràs el seu escrivà amb una carta al rei.⁴⁶ Aquest els va lliurar una certa quantitat de diners per desempenyorar algunes coses i per pagar el desplaçament. Per altra banda, el rei hagué de donar ordres explícites als oficials reials que se'ls donés posada i vitualles durant el camí. També va ordenar la devolució de robes i béns de la infanta al castell d'Àger, exceptuats els llibres, i de la comtessa mare i d'Elionor a Castelló de Farfanya, descartades les robes de valor, llibres, blats i vins. Es veu que, fins i tot, el rei hauria manat retornar les joies confiscades a la infanta, però per la raó que fos no els hi van tornar.⁴⁷

El mes de febrer de 1414 les dones de la família d'Urgell ja estaven instal·lades a Saragossa i la comtessa mare i la infanta ocupaven posades separades que foren pagades pel rei. Isabel estava acompanyada dels seus fidels cosins l'ardiaca Berenguer i el cavaller Andreu de Barutell. Després de les festes de coronació es va continuar el procés contra Elionor. Mentre les dones s'estaven a Saragossa arribà Joan de la Cambra que venia d'Urenya on havia anat a servir Jaume d'Urgell en el seu empresonament a Castella. Jaume l'havia tramès perquè portés notícies a la seva família i també un missatge per a la seva mare però advertint-lo que no ho sabés la infanta. Volia que el tracte amb Anglaterra es continués perquè arribés gent d'armes que el poguessin alliberar.

Com que el rei es va veure obligat per pressions estrangeres a tractar amb el papa Benet la conclusió de l'afer del Cisma, es va traslladar fins a Morella. Aquell estiu les dones de la casa d'Urgell també van haver de seguir-lo fins a la vila castellonenca. La infanta es desplaçà pel riu Ebre fins a Amposta i d'allà per terra fins a Morella on s'instal·là acompanyada com sempre dels seus fidels cosins Barutell. En aquesta vila també ocupaven cases separades amb la seva sogra i les seves cunyades. De tota manera, la situació econòmica d'aquestes dames era crítica, ja que no disposaven de cap renda. La comtessa Margarida es lamentava que per a poder viure havia de vendre llençols i vànoves, ja que la roba era l'únic que els havia deixat el rei.⁴⁸ El mes de maig el rei havia fet donació a Isabel d'una renda de 5.000 florins anuals sobre els drets que es cobraven a les terres que foren del comtat

d'Urgell. Els pagaments s'havien de fer cada quatre mesos i, per tant, fins al setembre no tenia dret a començar a cobrar. La comtessa mare també va aconseguir una renda, però inferior a la de la infanta, de només 1.500 florins anuals.

Des de Morella els intents d'alliberar el comte continuaven, a vegades amb projectes força quimèrics. Així, la infanta envià Bernat Martí a cercar algú que es veu que sabia fer un vi que feia adormir durant dos dies. El comte Jaume havia demanat que se li fes arribar aquest vi amb l'excusa que li aniria bé per la rampa que patia a les cames i així es podria adormir els carcellers i ell escapar de la presó. Tot això la infanta li ho comunicà al capellà secretament i per assegurar la seva confidencialitat li féu jurar sobre algun llibre sagrat que ella portava en una bossa. En aquest tipus de juraments davant llibres o imatges sagrades hi confiaven plenament tant ella com la comtessa Margarida.

Segons les declaracions d'alguns testimonis, certs tractes que feia la comtessa mare, que podien no agradar a les seves filles o a la infanta, els feia sense que elles se n'assabentessin, encara que les afectessin directament, fins i tot, en casos de projectes de matrimoni. Potser no volia comprometre-les o tal vegada era perquè sabia que no hi estarien d'acord. En algunes ocasions també es notava una falta de confiança manifesta cap a la seva nora Isabel, com quan volia ocultar-li que coneixia on es trobava la documentació sobre els drets del comte a la corona. Segons la declaració del capellà Bernat Martí, la comtessa li havia comentat en una ocasió que la infanta era de tal condició que la calia empènyer a fer les coses.⁴⁹ Aquesta suposada prudència de la infanta contrastava, en canvi, quan tant ella com la comtessa mare donaven al prevere Martí o a Diego Ruiz papers en blanc amb la seva signatura i segell, que més endavant ells haurien d'omplir amb cartes de creença adreçades a diferents nobles o eclesiàstics, a qui demanaven ajuda econòmica o per altres afers per deslliurar el comte. Hauria estat senzill utilitzar aquests papers per redactar documents falsos que les incriminessin. De tota manera, en la seva situació desesperada i amb els seus moviments controlats no tenien altre camí per contactar amb persones que les poguessin ajudar.

⁴⁶ ACA, Cancelleria, Cartes reials, Ferran I, 1375.

⁴⁷ F. VENDRELL i A. MASIÀ (1956), *Jaume el dissortat darrer comte d'Urgell*, Barcelona, Ed. Aedos, p. 186.

⁴⁸ M. BOFARULL, *Proceso...*, op. cit., II, p. 300, 334 i 452.

⁴⁹ M. BOFARULL, *Proceso...*, op. cit., II, p. 297-298.

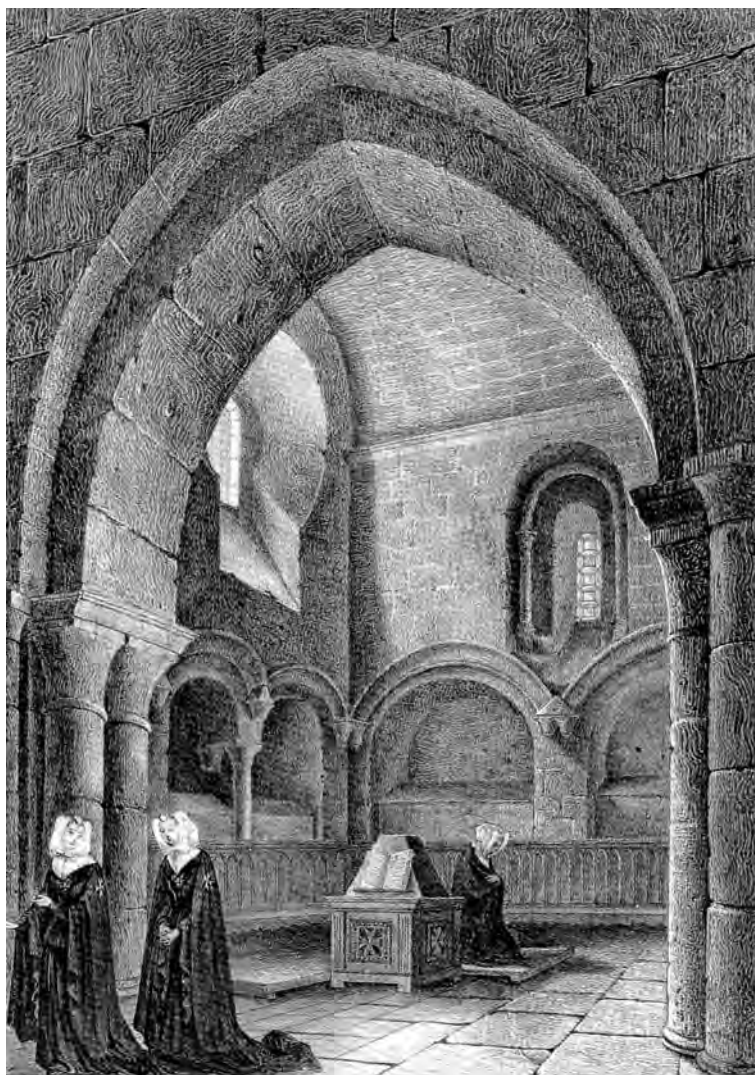
Les filles grans de la infanta enviades a Castella

Un cop empresonat el comte i confiscats els seus dominis, als fidels a la causa de Jaume d'Urgell només els quedava la possibilitat de fer tractes sobre el matrimoni de les seves filles com a successores en els drets del seu pare. De la mateixa manera, per a les seves germanes aquesta era també una de les poques sortides que els quedava. Així, estant a Saragossa la infanta va iniciar tractes amb un mitjancer de Bernat de Cabrera de cara a concertar-li matrimoni amb Cecília d'Urgell, ja que el seu enllaç amb l'hereu del comte de Cardona s'havia esguerrat per la traïció que el seu pare havia fet contra el comte Jaume. Les negociacions van continuar quan s'estaven a Morella i llavors la mateixa reina vídua Margarida va fer de mitjancera. De Morella la infanta s'hauria traslladat cap al monestir de Sixena, on era monja professa la seva cunyada Isabel, des d'on a principis d'octubre demanava al rei que es tornessin els béns confiscats als Canudo de Saragossa [doc.4].⁵⁰

Mentrestant, els partidaris del comte que eren exiliats a França feien tractes de casar les dues filles grans de Jaume d'Urgell amb el duc de Borbó i amb algun altre noble que pogués aliar-se a favor de la seva causa. La duquessa de Berry, parenta de la casa d'Urgell, hi feia de mitjancera, tot intentant aconseguir la llibertat del comte. La denúncia de Diego Ruiz va alertar el rei dels projectes de casament de les filles de la infanta i dels intents d'alliberar el comte.

A finals d'octubre de 1414 el rei ordenava la detenció a Lleida i l'empresonament de la comtessa mare i les seves filles i l'obertura d'un nou procés. La infanta hauria estat traslladada del monestir de Sixena a Castelló de Farfanya, on romandria arrestada. També es van detenir i empresonar els servidors de la comtessa i Joan de Fluvià. Aquest declarà que la infanta, estant a Castelló, li havia lliurat unes cartes per portar-les a la duquessa de Berry i al duc de Borbó. Demanava a la duquessa que l'ajudés econòmicament o sinó que li criés una de les filles. En l'interrogatori també va reconèixer que la infanta volia fer aquest tracte amb la duquessa amb el beneplàcit del rei.⁵¹

Un mes després de la detenció la comtessa i les seves filles foren traslladades junt amb

els seus servidors acusats de còmplices de la ciutat de Lleida al castell de Cullera. Durant l'enrenou dels preparatius d'aquest trasllat, Joan de Fluvià aprofità per escapar-se del castell de Lleida on estava pres. Amb l'ajuda d'un guàrdia va aconseguir despenjar-se amb una soga per la paret i fugir. Un dels oficials encarregats de la custòdia dels detinguts va escriure al rei relatant els detalls de la fuga. L'afer havia comportat una gran alarma en els llocs propers a Lleida i en els passos de muntanya per tal de poder-lo detenir.⁵²

El mes de gener la infanta, que encara era a Castelló, va enviar una súplica al rei, ja que feia molt temps que no tenia notícies del seu espòs. Demanava que deixés que el seu capellà pogués visitar el comte i que aquest pogués oir missa.⁵³ De tota manera, les con-

Gravat de l'interior de l'església del monestir de Sixena.

Hi vivia la infanta Isabel quan el rei Ferran va manar emportar-se les seves dues filles grans per dur-les a Castella.

Gravat del s. XIX de F.X. Parcerisas.

⁵⁰ ACA, Cancelleria, Cartes reials, Ferran I, 1568.

⁵¹ M. BOFARULL, *Proceso...*, op. cit., II, p. 158.

⁵² ACA, Cancelleria, Cartes reials, Ferran I, 1205.

⁵³ ACA, Cancelleria, Cartes reials, Ferran I, 2749. Publicada a A. GIMÉNEZ, *Don Jaime...*, op. cit., p. 375.

dicions de confinament del comte s'haurien fet més dures i la petició li fou denegada.

Mentrestant el procés contra Margarida continuava i fins al mes d'abril no van concloure els interrogatoris als processats. Una de les darreres declaracions del procés fou la del prevere Bernat Martí, que també va reconèixer que la comtessa mare li havia dit secretament que prendria la filla major de la infanta per enviar-la a la duquessa de Berry amb la finalitat de casar-la amb el duc de Borbó. D'aquestes declaracions se'n va derivar la preocupació per part del rei de les possibilitats de matrimoni de les filles del comte i per tal d'evitar aquest contratemps va ordenar al seu procurador en el comtat d'Urgell prendre les nenes de la seva mare i posar-les sota la seva custòdia.

Aquella primavera la infanta residia altre cop al monestir de Sixena, on s'hi estava amb les seves quatre filles. Va tenir un gran disgust quan el procurador reial, Ramon d'Empúries, es presentà al monestir i li comunicà que tenia ordre d'emportar-se les dues nenes grans. Primer, perquè segons va dir, havien mentit els que l'havien denunciat, ja que no tenia intenció de treure-les del país sense permís del rei i, segon, perquè se les emportaven de manera tan apressada. A més, el rei va fer-li jurar que no trauria les altres dues filles del regne sota obligació de perdre el seu dot, l'esponsalici i altres drets que tingués. El procurador reial traslladà les nenes en andes fins a la seva casa de Balaguer i la infanta va insistir que anessin acompanyades d'una dona de bé, de dues donzelles i d'una criada per a servir-les. Com que se les havien emportat amb tantes presses també va demanar a l'enviat del rei que els fes fer camises i calces i altres coses que necessitaven.

La infanta Isabel el 23 d'abril va enviar al rei una sentida carta de súplica perquè li tornés les filles i sota pena de mort es comprometia a no treure les nenes del país ni a tractar matrimoni sense el seu manament. Amb aquestes paraules li recordava la tragèdia que era la seva vida: «É record vos senyor que mare son, vídua de marit viu, e ultra que no he altra consolació sinó aquestes filletes en lurs accidents e necessitats serien per mi sovengudes com aquella que-m són exides del cos e a les quals naturalment no puch fallir [doc. 5]»,⁵⁴ De tota manera, les ordres del rei eren taxatives i les nenes no les van deixar quedar amb la seva mare.

Les filles d'Isabel van fer el viatge de Balaguer fins a Flix i d'allí en barca per l'Ebre fins a Tortosa. Després continuaren el trajecte per terra fins a València, on ja havien arribat a finals del mes de maig. La infanta també va viatjar fins a la ciutat del Túria, segurament per pregar personalment al rei que li tornés les filles, tot i que la seva súplica no va tenir cap efecte. El rei va pagar les despeses de les nenes i de la seva mare en aquesta ciutat, on se n'havia fet càrrec de la manutenció un capellà de la infanta. Entre les despeses de les petites hi havia sabates, roba per aprendre a brodar i, fins i tot, una ampolla de xarop. Aquest pagament es va fer a finals del mes de juliol, que deuria ser quan les nenes van ser traslladades des de València cap a Castella. La infanta va aconseguir que Sibila i Francina de Fortià, que deurien pertànyer a la família materna, acompanyessin les nenes. Les filles de la infanta tenien, la gran, Isabel, gairebé set anys i la segona, Elionor, entre tres i quatre anys. El comiat amb la seva mare va ser definitiu, ja que no es van tornar a veure mai més.

A finals de juliol també es va donar la sentència del segon procés contra la comtessa Margarida, que fou declarada culpable d'intentar alliberar el seu fill i de voler enverinar el rei. Va restar empresonada fins que va morir a Morella cinc anys després. Les seves filles Elionor i Cecília foren enviades al monestir de Sixena, on també hi continuaria residint la infanta Isabel amb les seves dues filles petites.

La venda d'Alcolea de Cinca i les rendes de Balaguer

El rei Ferran, ja molt afectat per la malaltia renal que l'havia de portar a la tomba, havia escrit el febrer de 1416 a la infanta fent-li saber que volia arreglar els seus afers i que li trametés una persona. Reconeixia que, per les nombroses vendes de llocs del comtat d'Urgell que havia fet, les rendes havien disminuït molt i no permetien pagar l'assignació de 5.000 florins que dos anys abans li havia concedit, i, per tant, la infanta no tenia de què viure. Així, el dia 29 de març li canviava l'assignació i li donava només 500 florins sobre el comtat d'Urgell i vescomtat d'Àger i els restants 4.500 florins els hi havien de pagar sobre les rendes de València, consignat-los sobre el dret dels tres diners que pagaven florentins i italians i sobre la lleuda de Tortosa. Els documents els va haver de signar el seu fill Alfons, ja que el rei estava

⁵⁴ ACA, Cancelleria, Cartes reials, Ferran I, 2834.

tan malalt que ja no ho podia fer.⁵⁵ Era un dels seus últims actes poc abans de morir, tot intentant netejar la seva consciència, ja que Ferran moria quatre dies després.

El mes de maig la infanta va enviar el seu cosí, l'ardiaca Barutell, a parlar sobre els seus assumptes amb el successor, el rei Alfons. Poc després, es veu que hi va haver una epidèmia de pesta al monestir de Sixena i als voltants. La infanta i les seves cunyades, sor Isabel, Elionor i Cecília, van haver d'abandonar-lo i es van trobar que no hi havia cap lloc on les volguessin acollir perquè segons els deien temien que no plagués al rei. Van escriure al jove monarca demanant ajuda i aquest va ordenar als oficials reials que acollissin la infanta amb les seves companyes en els llocs i monestirs del Principat on ella volgués. Les tres germanes deuriem residir durant aquell estiu a Sudanel, on hi havia una comanda hospitalera. Des d'allí a mig setembre tornaven a escriure al rei demanant poder enviar una carta i un missatger a la seva mare, a causa de la tribulació i miserable vida que passava a la presó.⁵⁶

Amb la mort del rei Ferran la infanta devia tenir l'esperança que el nou monarca li retornaria el seu dot i amb aquesta finalitat el va continuar sol·licitant. A finals de la primavera de l'any següent el rei Alfons es trobava a València i Isabel va decidir traslladar-s'hi per entrevistar-se amb ell. Es veu que el rei li havia escrit perquè no es pogués de Sixena, ja que tenia intenció d'arreglar-li els seus afers, però la carta li arribà a la infanta quan ja era a mig camí, havent passat la ciutat de Tortosa. Des d'allí va sol·licitar en una altra carta al rei que pogués continuar el viatge per l'extrema necessitat que patia.⁵⁷ Així, el jove rei Alfons es va trobar amb l'obligació de solucionar aquest assumpte i va optar per vendre-li la vila d'Alcolea de Cinca. Aquest lloc havia estat una de les possessions del comtat d'Urgell, en concret, per herència de Teresa d'Entença, besàvia del darrer comte i, per tant, fou una de les possessions confiscades a Jaume d'Urgell. En un principi, el rei Ferran havia lliurat el senyoriu de la vila i del castell al duc de Gandia però, més endavant, el rei Alfons li permutà amb la intenció de vendre'l a la infanta.⁵⁸

La venda d'Alcolea a la infanta es va fer el 28 d'octubre de 1417 per un preu de 60.000 florins d'or.⁵⁹ A compte de les 17.000 lliures de la resta del dot també li va vendre diversos tributs que els darrers comtes d'Urgell cobraven a Balaguer i al seu terme. Aquests drets eren el delme dels fruits, de la llana i dels animals, la lleuda, el pes, el terç dels forns, els cussols, la quèstia dels jueus i el morabatí, que tots els anys pagava la jueria de Balaguer per la festa de Pasqua.

La venda a perpetuïtat de la vila d'Alcolea incloïa el castell i la fortalesa amb el seu terme, els boscos, ponts, pesca, molins, forns, tintorereries, premses de vi i d'oli, els camps, els horts, les places i els emprius. També li corresponia el tribut de la peita o quèstia, la jurisdicció alta i baixa, el mer i mixt imperi, sobre els homes i les dones que hi visquessin, tant cristians com jueus o sarraïns, i també els feus i soldats feudataris. La vila la tindria franca i lliure, amb dret a vendre o empenyorar-la, tant ella com els seus successors. El rei va manar que es donés possessió de la vila i del castell a Andreu de Barutell, procurador de la infanta, i també que se li paguessin els 5.000 florins de renda, que se li havien consignat a compte del seu dot, només fins l'endemà del dia de la venda.⁶⁰

Dificultats per cobrar les rendes

Pocs mesos després, el rei feia donació de la ciutat de Balaguer al seu germà Joan. Els representants de la ciutat aconseguiren de l'infant alliberar-se d'alguna de les càrregues més feixugues que pagaven des dels temps dels darrers comtes. I és que els de Balaguer també passava per moltes dificultats, la ciutat s'havia de reconstruir després de l'implacable setge que havia sofert i, a més, com els altres súbdits urgellencs també havien de pagar els censos que havien venut durant l'interregne per poder donar suport econòmic al comte Jaume.

Es veu que poc després de la venda, la infanta ja es va trobar amb dificultats per cobrar les rendes d'Alcolea i de Balaguer. Aprofitant l'estada dels reis durant les festes de Nadal de 1418 a Balaguer, va fer arribar una carta a la reina Maria on li demanava

⁵⁵ ACA, Cancelleria, reg. 2390, f. 86-89.

⁵⁶ ACA, Cancelleria, Cartes reials, Ferran I, 2452, Alfons IV, 105 i reg. 2564, f. 104.

⁵⁷ ACA, Cancelleria, Cartes reials, Alfons IV, 550. Publicada per A. GIMÉNEZ, *Don Jaime...*, op. cit., p. 389.

⁵⁸ ACA, Cancelleria, reg. 2395, f. 76 i reg. 2588, f. 52.

⁵⁹ ACA, Cancelleria, reg. 2920, f. 16. Publicat a M. BOFARULL, *Proceso...*, op. cit., II, p. 481.

⁶⁰ D. MONTFAR-SORTS, *Historia...*, op. cit., II, p. 555.

que intercedís per ella davant del seu espòs.⁶¹ En una altra carta del 15 de gener exposava al rei que les rendes de la vila que li havia venut franca eren empenyorades en poder d'homes del comtat de Ribagorça. També li reclamava altres diners que li eren deguts pel seu escreix, per les joies i part de la seva assignació. Manifestava que sobre aquest afer ja li havia escrit i suplicat diverses vegades i que li enviava un representant per tractar aquests i altres afers. Aquell mateix dia des d'Alcolea, les seves cunyades Elionor i Cecília també demanaven en una carta al rei que com a parentes seves de sang reial volgués ajudar-les ja que suportaven grans misèries i no tenien ningú més a qui recórrer. Dos mesos després, el 21 de març, Isabel tornava a escriure al rei queixant-se que li havia venut Alcolea i les rendes de Balaguer, però que aquestes rendes eren i anirien en disminució i que no valien la meitat del valor del dot. A més, li tornava a reclamar 15.500 lliures de l'esponsalici i 30.000 florins per les seves joies. Per tractar aquests afers enviava el seu oncle Bernat de Fortià i el capellà de casa seva Bernat Martí. Hi afegia que com per inòpia no podia contractar persones més expertes per reclamar els seus drets, li demanava que dues persones de ciència del consell reial fessin sense litigi per manera que ella pogués rebre el que tenia dret, com qualsevol persona per miserable que fos.⁶²

Per altra part, la infanta encara feia gestions per aconseguir alguna de les deixes testamentàries de la seva mare, com la que per devoció havia fet a una petita capella. Així, a principis de desembre de l'any 1420 el rector de l'ermita de Santa Susanna de Manresa confessava rebre de la infanta Isabel, per mans de Berenguer Fritós, prevere de Barcelona, una casulla de seda, tenint el camp vermell sembrat de brots de colors varis i lleons daurats, on hi havia el segell de la reina Sibilla, una estola del mateix teixit, un pali i un frontal.⁶³

Les dificultats de la infanta pel seu senyoriu d'Alcolea continuaren, ja que la vila li fou ocupada per les autoritats aragoneses a causa d'una resistència que es deia que s'havia fet

contra el governador i se li havia tret la jurisdicció penjant-hi les ensenyes reials. La infanta va reclamar a la reina Maria i aquesta el 22 de juliol de 1421 es veia obligada a amonestar les autoritats aragoneses i ordenava que no es fes l'ocupació i que es restituïssin els penons de la senyora de la vila.⁶⁴

A més, l'església d'Alcolea formava part d'una comanda hospitalera i, per tant, els frares hospitalers regien la vida religiosa de la vila. El castellà d'Amposta era el superior de l'abat d'Alcolea i aquest tenia la seva residència en una casa al costat de l'església parroquial, rebent com a rendes els delmes del terme de la vila. Malauradament, el darrer castellà d'Amposta, que havia estat gran amic i partidari del comte d'Urgell, fou processat per urgellista i el seu successor, en canvi, hauria posat moltes dificultats que la infanta pogués cobrar les seves rendes sobre la vila del Cinca. Per altra part, Isabel va sol·licitar i aconseguir que l'any 1422 el papa nomenés comanador de Granyena el seu cosí, el també frare hospitaler Joan de Barutell. L'any següent, primer el rei des de Nàpols i després la reina actuant com a lloctinent, van ordenar complir aquest nomenament.⁶⁵

Mort a Alcolea i enterrament a Barcelona

No sabem si Isabel morí el mateix hivern de 1424 o havia mort abans. El seu marmessor i cosí, l'ardiaca major de la Seu de Lleida, Berenguer de Barutell, quan ja havia ordenat fer inventari dels seus béns, s'havia traslladat el mes de març a València, on s'estava el rei, per tal d'entrevistar-s'hi. Probablement Isabel havia demanat al seu cosí que es fes càrrec legalment de les seves filles quan ella morís i amb aquest propòsit l'ardiaca sol·licitava al rei que fos nomenat tutor de les noies.

Barutell ja era a València i s'entrevistava amb el rei el dia 13 de març, quan aquest li reconeixia una butlla i ordenava que no li fossin cobrades determinades rendes. El dia següent era nomenat tutor de les filles del comte d'Urgell, de les dues grans, Isabel i Elionor, que residien a Castella amb la mare del rei, i de Joana, que residia a la cort amb la reina Maria.⁶⁶ L'endemà el rei escrivia al

⁶¹ ACA, Cancelleria, reg. 3109, f. 7v.

⁶² ACA, Cancelleria, Cartes reials, Alfons IV, 1145, 1146 i 1216. Publicades per A. GIMÉNEZ, *Don Jaime...*, op. cit., p. 391-393.

⁶³ J. SARRET I ARBÓS (1987), *Història religiosa de Manresa. Esglésies i convents*, Manresa, Caixa d'Estalvis de Manresa, p. 290.

⁶⁴ ACA, Cancelleria, reg. 3119, f. 55. Publicada per F. CASTILLÓN CORTADA (1978), *Alcolea de Cinca. Un pueblo que forja su historia bajo las ripas*, Huesca, Ed. Imprenta Provincial, p. 108.

⁶⁵ ACA, Cancelleria, reg. 3122, f. 44.

⁶⁶ ACA, Cancelleria, reg. 2613, f. 112. El nomenament de tutor es troba entre els capítols matrimonials d'Isabel d'Aragó, filla dels comtes d'Urgell.

notari d'Alcolea de Cinca, Pere Sauri, i li donava instruccions respecte al plet que l'ardiaca tenia amb el castellà d'Amposta i amb l'abat de la vila sobre els béns que havien estat de la difunta infanta Isabel.⁶⁷

El cos d'Isabel fou en un primer moment inhumat a l'església parroquial d'Alcolea per ser traslladat més endavant a Barcelona. El dimarts dia 7 de novembre de 1424 es va fer la cerimònia per al trasllat del cos de la infanta, que embalsamat havia estat portat des d'Alcolea fins al monestir de freres menors de la ciutat comtal. En l'església d'aquest monestir fou posada amb la cara descoberta sota un cimbori i capella ardent que es pagà dels seus béns i amb 50 brandons de cera oferts per part de la ciutat de Barcelona. En l'ofici de la missa del trasllat hi foren presents Bernat de Fortià, l'ardiaca Berenguer de Barutell, els consellers barcelonins, vestits amb llurs gramalles negres, i alguns honorables ciutadans.⁶⁸

L'ardiaca Barutell es va fer càrrec com a marmessor dels llegats i deixes que Isabel havia fet en el seu testament. Amb les dificultats econòmiques que aquesta havia tingut, aconseguir aquesta tasca no seria fàcil. Així, l'any 1427 la reina encara escrivia a Berenguer de Barutell perquè ja que Isabel va deixar en el seu testament mil florins a na Marrades, serventa de la infanta durant molt temps, li demanava que els hi pagués, ja que aquesta vivia pobrament i amb gran misèria. L'ardiaca també va continuar pagant, tant en vida de la infanta com després, alguns deutes que va deixar la reina Sibil·la, com ara les 50 lliures que cada any s'havien de pagar per la pensió d'un violari.⁶⁹

La vila d'Alcolea l'heretà la filla gran, Isabel, en el moment de contraure matrimoni amb l'infant Pere de Portugal. Els capítols matrimonials els signà Isabel al castell d'Alcolea l'any 1428. Isabel d'Urgell va posseir la vila només cinc anys fins que el rei Alfons li embargà per donar-la a la seva germana, reina expulsada de Portugal. Tot i que la família d'Urgell havia perdut altre cop el senyoriu de la vila, la filla petita de la infanta, Joana, feia en el seu testament una deixa a l'esglé-

sia d'Alcolea, on havia estat primerament inhumada la seva mare. El llegat era de 30 lliures que s'havien d'invertir en un censal mort, la pensió repartida entre els sacerdots de l'església i aquests havien de celebrar aniversaris cada any i misses mensuals per l'ànima de la seva mare.⁷⁰ D'aquesta manera, en la vila d'Alcolea de Cinca hi va quedar el record del trist final de la infanta Isabel i la veu popular identificava una senzilla casa del poble com a lloc on havia residit la infanta.

Al convent de Sant Francesc de Barcelona encara se celebrava tres segles més tard una missa d'aniversari, el dia 27 d'abril, en commemoració i record de l'ànima de la infanta Isabel, com també es feia en altres dies per la seva mare, la reina Sibil·la, i per la seva filla Joana, tres generacions de dones que van voler ser soterrades en aquest monestir.⁷¹

Els Ardèvol de Tàrraga

Els Ardèvol eren una de les famílies més importants de la Tàrraga del segle XIV i principis del XV. El palau i la capella, entre altres notables edificis que hi feren construir, en foren testimoni fins als nostres dies. Així mateix, la capella que Guerau d'Ardèvol i la seva muller Maria de Prats van promoure durant la segona meitat del segle XIV al claustre de la seu barcelonina també ens ho manifesta. Si a més, hi afegim els dos retaules que Guerau encarregà al pintor Jaume Serra i el magnífic sepulcre de la seva capella targarina, podem assegurar que foren uns promotors artístics destacats.⁷²

Arribaren a posseir durant un temps el castell de Fontllonga per venda que el 1363 va fer l'infant Ferran, germanastre de Pere el Cerimoniós, a Guerau d'Ardèvol. Un cop mort aquest, el rei Pere va manar lliurar el castell als seus hereus, que el 1376 eren: Geraldó, fill del difunt Tomàs d'Ardèvol, hereu de la meitat de les possessions; Maria, muller del també difunt Pere Cortit, i Beatriu, muller de Bernat Alanyà, de la vila de Montblanc. Maria i Beatriu eren germanes i hereves de Lluís d'Ardèvol, també difunt i fill de Guerau, hereu de l'altra meitat de les pro-

⁶⁷ ACA, Cancelleria, reg. 2572, f. 29.

⁶⁸ A. DURAN I J. SANABRE (1930), *Llibre de les solemnitats de Barcelona*, Barcelona, Institució Patxot, v. 1, p. 33.

⁶⁹ Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, Joan Franch, 107/123, f. 83 i 126.

⁷⁰ ADM, Fons Prades, r. 84, f. 600-604.

⁷¹ B. COMES (1899), *Livro vero e original de las antigüedades de esta ciudad, fundación del convento... de S. Francisco de Barcelona*, Barcelona, Revista de la Asociación Artístico-arqueológica Barcelonesa, p. 744.

⁷² R. ALCOY I SERRA (1993), «Els Serra dels inicis i la catedral de Barcelona. Aclariments entorn d'un retaule trescentista de Sant Lluís de Tolosa», *D'Art*, 19, p. 135-140. C. BORAU I MORELL (2003), *Els promotors de capelles i retaules a la Barcelona del segle XIV*, Barcelona, Fundació Noguera, p. 292. F. ESPAÑOL I BERTRAN (1993), «Els sepulcres monumentals d'època gòtica a l'Urgell», *Urtx*, 5, p. 120-125.

Tomba dels Ardèvol procedent de la seva capella de Tàrraga.

Les imatges podrien representar l'avi i el pare del Guerau casat amb Caterina Barutell, cosina de la infanta Isabel. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Foto: V. Costafreda.

pietats. Finalment, el rei Pere dos anys després va recuperar el castell de Fontllonga però va haver d'indemnitzar els dits hereus amb 3.000 florins.⁷³

Més endavant, a principis del segle xv, tornem a trobar un Guerau d'Ardèvol que era el descendent i segurament el nét de la parella que va promoure la construcció de la capella del claustre de la seu barcelonina. Aquest Guerau s'havia casat amb Caterina Barutell, neboda de la reina Sibila i, com a tal, cosina germana de la infanta Isabel. Per tant, els Ardèvol per ser cosins dels joves comtes i per ser servidors seus deuriem prendre partit a favor de la causa de Jaume d'Urgell i es van veure també perjudicats per la seva caiguda.

Durant l'interregne haurien estat urgellistes com també ho eren els Barutell. Així, el mes de maig de l'any 1412 Guerau d'Ardèvol era un dels representants que havia estat nomenat per la infanta Isabel per presentar la seva candidatura davant dels compromissaris de Casp.⁷⁴ I és que Isabel no havia renunciat a la successió i, per tant, podia presentar-se amb el mateix dret que l'infant de Castella. Tot i així, no fou més que un mer tràmit, ja que que la lluita per la corona realment es dirimia entre el seu marit, el comte d'Urgell, i l'infant Ferran.

Guerau d'Ardèvol també era a Balaguer poc abans d'iniciar-se el setge, quan la comtessa Margarida li encarregava que enviés un home per avisar el comte que el governador de Catalunya ja era a prop.⁷⁵ Pel seu suport al comte Jaume d'Urgell i per ser considerat enemic del rei Ferran, a Guerau li foren confiscats tots els béns de l'heretat que posseïa a Tàrraga i al seu terme. Així, el 9 de juliol de 1413 Andreu d'Olivella, capità de Tàrraga, enviava una relació al rei Ferran amb els béns confiscats als enemics del rei.⁷⁶ Les confiscacions afectaven sobretot el gra que tenien emmagatzemat dins la vila persones de diferents llocs sospitoses de donar suport al comte Jaume. A Guerau d'Ardèvol, segurament per ser el més significat dels urgellistes targarins, li foren confiscades totes les propietats.

Es coneixen detalls dels esdeveniments posteriors, a partir de les actes del procés contra la comtessa Margarida, en concret, a partir de l'interrogatori a Bernat Martí, almoïner de la infanta.⁷⁷ Així, segons la declaració d'aquest prevere, a finals del mes de maig de 1414, la infanta Isabel el tornava a enviar a fer diverses gestions. Des de Saragossa, on es trobava la família del comte, Bernat viatjava cap a Sixena i Balaguer i després cap al castell de Pradell que era de Guerau d'Ardèvol, on passava la nit. El pre-

⁷³ ACA, Cancelleria, reg. 998, f. 160 i reg. 999, f. 47v.

⁷⁴ *Parlamentos del Interregno: 1410-1412* (2011), Zaragoza, Gobierno de Aragón, v. II, p. 592.

⁷⁵ M. BOFARULL, *Proceso...*, op. cit., I, p. 123.

⁷⁶ ACA, Cancelleria, Cartes reials, Ferran I (agregats), òlim processos en foli 103/9, f. 3.

⁷⁷ M. BOFARULL, *Proceso...*, op. cit., I, p. 275-314.

vere lliurava a Guerau una carta de la infanta, on aquesta li demanava que l'anés a servir, així com havia acostumat, i que també ho fes la seva germana, senyora d'Orcau, segons li havia promès. Després el prevere i el seu acompanyant es traslladaren a Isona i a Conques, on es trobava la senyora d'Orcau amb qui s'entrevistaren. Durant el períple del prevere Bernat Martí arribaren fins al castell de Bestracà, que era de Berenguer de Barutell, oncle de la infanta, a qui lliuraren una carta de part d'aquesta. Isabel pregava al seu oncle que lliurés al prevere els quaranta-cinc o quaranta-sis florins que devia de l'aixovar a Guerau d'Ardèvol, gendre de Berenguer. Tot i que també li portava l'àpoca signada pel mateix Guerau com a justificant del pagament, Barutell no li va lliurar els diners.

Respecte de la capellania sota invocació de sant Lluís, que els Ardèvol havien fundat al claustre de la seu barcelonina, a partir de l'any 1424 ja figurava sota el patronatge dels Cortit, la família dels senyors del castell de Vallfogona de Balaguer.⁷⁸ Fins llavors, el benefici de la capella el tenia el prevere Bernat Martí, que podria ser el mateix que fou interrogat en el procés contra la comtessa Margarida.

Com s'ha comentat, després de la mort de la infanta, el seu cosí, l'ardiaca Berenguer de Barutell, va ser nomenat tutor de les seves filles. Les dues grans, Isabel i Elionor, pogueren tornar de Castella, on llavors hi havia greus conflictes amb els germans del rei d'Aragó, i passaren a viure amb el seu tutor a Lleida. Isabel va viure amb l'ardiaca fins que es casà amb l'infant Pere de Portugal.

En algun moment a Guerau d'Ardèvol també li haurien confiscat els castells que tenia al comtat d'Urgell. Així, quan aquest ja era mort, gràcies a la intervenció de Joan de Barutell, comanador de Granyena, el 25 de febrer de 1430 el rei va tornar a la neboda Isabel d'Ardèvol, casada amb Jordi Joan de Llorac, la possessió dels castells i llocs de Pradell i Grealó.⁷⁹

Per altra part, quan Isabel, la filla de Guerau d'Ardèvol i de Caterina Barutell, es quedà vídua el rei Alfons volia que es casés amb el seu cambrer Bernat de Requesens. Amb aquesta finalitat el rei escrivia repetidament a Caterina i al seu germà l'ardiaca Berenguer de Barutell i els recriminava perquè anaven dilatant la celebració del matrimoni.

La capella i el palau que els Ardèvol tenien a Tàrrega.

L'any 1413 les propietats que tenien els foren confiscades per urgellistes. ATV, postal de principis del s. xx.

Imatge actual de la façana del palau dels Ardèvol a Tàrrega.

Foto: V. Costafreda.

També ordenava a Elionor d'Urgell, la filla dels comtes Jaume i Isabel, que fes tot el possible perquè aquest casament de la seva cosina es portés a terme. De tota manera, sembla que aquest enllaç no es va arribar a celebrar. Les tres cartes on el rei insistia que es fes el casament van ser enviades juntes

⁷⁸ Arxiu Diocesà de Barcelona, *Speculum*, v. i, f. 584.

⁷⁹ AHBC, Fons del marquès de Saudín, Fol 95, i, doc. 17 i 23.

Presó del castell de Xàtiva,

on va estar empresonat el comte Jaume d'Urgell i on morí l'any 1433 després de gairebé vint anys de captiveri.
Foto: V. Costafreda.

el 16 de maig de 1430, potser perquè Caterina vivia a Lleida amb el seu germà l'ardiaca i amb Elionor d'Urgell. Dos anys després l'ardiaca era assassinat i pocs mesos després el juny de 1433 també moria el comte d'Urgell a la presó de Xàtiva, després de gairebé vint d'anys d'empresonament. Llavors, el rei va autoritzar que Elionor visqués en companyia de Caterina d'Ardèvol, allà on volgués, i si volia a Alcolea.⁸⁰

Pel que fa a Isabel d'Ardèvol l'any 1433 encara era vídua i el seu procurador i el del cavaller Ramon Berenguer de Llorac van acordar el traspàs de la jurisdicció civil i criminal del castell i lloc de Grealó, que el difunt marit Jordi Joan de Llorac havia venut a Antoni de Casaldàguila, senyor de Seró i la Donzell.⁸¹ Aquest era fill del ric mercader i ciutadà de Saragossa, Ramon de Casaldàguila, un dels principals financers del Compromís de Casp i que ajudà el rei Ferran a aconseguir el tron. En pocs anys aquest financer havia comprat diversos senyorius, com ara la baronia de Ponts, que Jaume d'Urgell va haver de vendre durant l'interregne a Ponç de Perellós. Els fills del Casaldàguila s'instal·laren i adquiriren diversos senyorius al voltant d'Agramunt i Balaguer. Són un clar exponent del procés de substitució senyorial que en les terres del desaparegut comtat d'Urgell s'havia produït a favor dels qui havien donat suport a l'elecció a Casp de l'infant castellà i dels que l'havien ajudat en el setge de Balaguer.

Pocs mesos després, la reina Maria continuava el procés iniciat pel rei contra Guerau d'Ardèvol, tot i els anys que feia que aquest era mort. Aquest cop se l'acusava de falsificació de moneda en el seu castell de Grealó. El març de 1434 la filla de Guerau, Isabel, i el seu llavors marit Gener Rabassa, àlies Francesc de Perellós, van reclamar en el procés. La sentència definitiva, donada el 16 de maig de 1436, comportava la confiscació dels senyorius i propietats que foren de Guerau, és a dir, els castells de Grealó, Pradell i la Pobla, de la vegueria d'Urgell, i de Lluçà, Altet i les cases, molins i altres béns que tenia a la ciutat i vegueria de Tàrraga. De tota manera, dos mesos després la reina derogava la confiscació dels béns i els donava a Francesc de Perellós i als fills que tingués amb Isabel.⁸²

No es té constància si en el casament d'Isabel d'Ardèvol i Francesc de Perellós també hi va influir la voluntat del rei Alfons. Si així fos, s'endevinaria una clara intenció de premiar els que havien ajudat el rei Ferran a aconseguir la corona. Així, el pare de Francesc de Perellós va tenir un paper destacat a Casp, ja que va fer declarar boig el seu sogre Gener Rabassa, un dels compromissaris i important jurista valencià, el qual per no estar d'acord amb com es feia l'elecció del nou rei, fou incapacitat per poder votar. Amb aquest matrimoni les propietats que tenien a Tàrraga els Ardèvol van anar a parar a la família dels Perellós, que van quedar instal·lats a la vila tarraquina durant molts anys.

⁸⁰ ACA, Cancelleria, reg. 2792, f. 116v i reg. 2583, f. 179v. En el registre el nom del pare d'Isabel d'Ardèvol consta erròniament com a Bernat, quan hauria de ser Guerau.

⁸¹ Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt, 30-2-11(A-8) i 25-2-18(B-6).

⁸² ACA, Cancelleria, reg. 3127, f. 124 i reg. 3245, f. 12.

Apèndix documental

1

1410, gener, 23, Bellesguard

Carta del rei Martí a la seva germana la infanta Isabel on li notifica que tant com s'havia alegrat quan li comunicà el naixement del seu fill li ha dolgut assabentar-se de la seva mort. L'anima a no defallir per aconseguir els seus desigs.

ACA, Cancelleria, registre 2238, f. 108v.

Lo Rey.

Comtessa molt cara sor. De la nativitat del fill que nostre senyor Déus novellament/ vos havia dat, de que l'altre dia nos escrivís, ha-guem tant gran plaer que/ a penes vos ho poriem ab scriptura explicar. E la sua mort, que après/ havem sabuda, és estada a nós aytant de maior dolor com més nós/ érem alegrats de la nativitat d'aquell. Beneyt sia nostre senyor Déus a qui/ plau que tant poch en nombre siam romases. Però molt cara sor pus/ la reparació és en la mà d'aquell qui no sab defallir als esperants/ [...] ⁸³ quar ell vos ho retribuirà e complint vostres/ desigs vos farà condigna satisfacció de ço que pendre de vós li ha pla/gut. E sia lo Sanct Sperit molt cara sor vostra guarda. Dada en la casa/ de Bellesguard, a xxiii de janer de l any mccccdeu. Rex Martinus. A nostre molt cara sor la/ comtessa d'Urgell. Dominus rex mandavit mihi,/ Bernardo Medici. ⁸⁴

2

1410, març, 17, Bellesguard

El rei Martí contesta una carta de la seva germana la infanta Isabel on li notificava el seu bon estat de salut i també el de la seva filla. El rei està disgustat perquè la infanta no podrà estar amb ell per Pasqua, tot i que el seu marit el comte Jaume li ho havia promès. Li prega que el vagi a visitar després d'aquesta festa tot assegurant que li farà arribar la companyia i tot el que necessiti pel viatge.

ACA, Cancelleria, registre 2238, f. 126.

Comtessa molt cara sor. Vostra letra havem reebuda e havem haut gran/ pleer de vostra sanitat e de nostra cara neboda filla vostra, mas desplaer fort/ gran com nos havets fet saber que no-ych porets ésser a Pasqua, car

nós vos/ speràvem ab gran desig que havem de veure vos. Quant lo comte vostre marit/ partí de nós l'altre die nos promès que ell vos faria venir açi. E segons que/ vehem ha haut poca cura de actendre ço que ns ha-via promès. E nós, dubtants/ ja de ço, di-guem li que si ell no us fahia venir nós trametriem per vós pas/sades les festes de Pasqua. E axí ho entenem a fer de fet, per-què us pregam que us/ aparallets entre tant, e la donchs trametrem vos companya e ço que mester/ haurets per vostra venguda. Certificants vos molt cara sor, per tal que-n haiats/ plaer, que nós e la reyna, nostra molt cara muller, som en bon punt, mercè de nos-tre/ senyor Déus. E pregam vos afectuosa-ment que soven nos vullats de vostra/ salut e de nostra cara naboda filla vostra ab vos-tres letres consolar. E sia/ lo Sant Spirit tos-temps vostra guarda. Dada en Bellesguard sots nostre/ segell secret, a xvii de març de l any mccccx. Rex Martinus.

A nostra molt cara sor la/ comtessa d'Urgell. Dominus rex mandavit mihi,/ Bernardo Medici.

3

1412, desembre, 30, Balaguer

Carta de la infanta Isabel d'Aragó al rei Ferran recomanant la seva nodrissa. Es veu que el rei Martí tenia deute amb ella i la volia accontentar pel nodriment i servei que havia fet a la infanta. Aquesta demana al rei que pagui a la seva ama el que se li deu i que ella ho tindrà com una gràcia especial.

Original. ACA, Cancelleria, Cartes reials, Ferran I, 807. Signatura autògrafa.

Molt alt e molt excellent príncep e senyor./ Senyor, per part de la mia ama serà parlat ab la vostra senyoria sobre alcunes coses degudes a ella del temps del senyor/ rey mon frare, qui a ella entre les altres perso-nes e ab los primers volie contentar per son bon sollicitit e lonch servey fet/ a mi, no so-lament en nodrir mas encara en altres innu-merables maneres. Per què, senyor, confiant que la vostra senyoria/ per sguard meu, que li so de molt tenguda, haurà a la dita ama mia per recomada, humilment suplich a aquella que per sa/ mercè vulle donar tota expedició e manera que ella sie contentada de ço que li és degut, axí que entre los al-tres senta/ que hi ha prerogativa e encara favor. E serà cosa, senyor, que ultra la satis-facció que-n serà feta a la ànima del dit sen-yor/ e augment de vostra bona fama, ho

⁸³ Fragment il·legible per alguns forats.

⁸⁴ L'escrivent del rei Martí que escrivé les dues cartes és l'escriptor Bernat Metge.

hauré yo a mercè e gràcia special a vostra celsitud, la qual me man totes coses a ella/ plasents. E sie lo Sanct Spirit vostre special protector. Scrita en Balaguer sots mon segell secret, a xxx dies de deem/bre de-l any m cccc xiiii.⁸⁵ Senyor,/ vostra humil tia que-m coman en vostra/ gràcia e mercè. La infanta/ Ysabel d-Aragó.

[Al vers] Al molt alt e molt excellent príncep e senyor, lo senyor rey.

4

1414, octubre, 5, Monestir de Sixena

Carta de la infanta Isabel al rei Ferran. Li recorda que per la seva súplica el monarca va fer remissió al servidor d'ella, Domingo Gil Canudo, ciutadà de Saragossa, i li concedí que li fossin restituïts els béns que foren confiscats al fill d'ell Alfonso. Aquests havien presentat les provisions reials a l'audiència del príncep Alfons i als oficials a qui anaven dirigides, però no els han fet cas.

Original. ACA, Cancelleria, Cartes reials, Ferran I, 1568. Signatura autògrafa.

Molt alt e excellent/ e victuriós senyor./ A vostra grant senyoria creh que recorde com a suplicació mia vós manàs fer remissió a l-amat de/ casa mia en Domingo Gil Canudo, ciutadà de Saragoca, e d'altra part manàs restituir tots/ los béns que foren preses a Alfonso Gil Canudo, fil del dit Domingo, per les quals gràcies los/ desús dits han obtengudes de vostra senyoria provisions e aquelles presentades en l'audiència/ del senyor príncep primogènit vostre e a tots aquells a qui-s dreçaven requirentes los que/ aquelles obtenperasen e los oficials les obeysen, a los quals resposta alguna no han/ feta ne meys obtenperat vostres manaments, vostra reverència salva, ans aquellas/ no contrastant après de la presentació los qui tenen los dits béns in-conceptu de aquells/ se han venemat e portats a sos casas los fruyts de les vinyes del dit Alfonso,/ la qual cosa no tan solament torna en neclectu de vostra senyoria més encara/ en grant dayn del dit Alfonso. Per ço molt humilment suplic vostra excelèn/cia que les dites provisions façats servir e complir restituint los fruyts al dit Al/fonso, axí com aquell qui per vostra clemència benignament les havets atorga/des. E açò, senyor, reputaré a singular gracia e mercè a vostra senyoria, la qual/ lo Sant Spirit haia en sa continua

protecció. Scrita en lo monestir de Xixena,/ a cinch dies de octubre de-l any de nostro senyor m cccc xiiii./ Senyor,/ vostra humil tia qui-s recomane/ en vostra gràcia e mercè, la infanta./ Ysabel d-Aragó.

[Al vers] Al molt alt e excellent pri[...]/ rios senyor, mon senyor lo [...].⁸⁶

5

1415, abril, 23, Monestir de Sixena

Carta de la infanta Isabel al rei Ferran pel fet que aquest ha ordenat que s'emportin del seu costat les seves filles grans. La infanta li assegura que no són certes les acusacions de voler treure les nenes del país per casar-les sense el consentiment reial. Reconeix que va demanar a la duquessa de Berry que en no tenir criatures li afillés i casés una de les filles, ja que eren desheretades de la terra de son pare. Amb paraules dramàtiques li prega que li torni les nenes.

Original. ACA, Cancelleria, Cartes reials, Ferran I, 2834. Signatura autògrafa.

Molt alt e excellent/ príncep e senyor./ Senyor, vista he una letra de vostra alta senyoria e entesa humilment la creença que per part/ vostra m-an splicada mossèn Ramon d-Em-púries e en Johan de Montgay. Yo, senyor, he complit/ vostre manament segons que per vostra senyoria és stat largament ordenat, axí com per letra dels dits/ mossèn Ramon e en Johan porets més euquivodament informat. E record a vostra excellèn/cia, senyor, que yo us havia ja perfertes mes filles, que aquelles ab vós, senyor, e en vostra casa me/nastis e açò sabets vós molt bé. E son molt torbada, senyor, de les coses que us són donades/ a entendre, ço és que yo volgués sens vostre assentiment e voler traure mes filles fora vostra senyo/ria. Està en veritat, senyor, que après que yo us haguí perfertes les dites mes filletes, yo dix a mossèn/ Diego de Vadiello quant m-arestà a Castelló de Farfanya, present lo dit mossèn Ramon d-Em/púries ab qui-us-en podets informar, que yo havia dat càrrech a-n Johan de Fluvià, qui se-n/ volia anar en França, que parlàs ab la duquessa de Beri de part mia dient-li que yo la pregava/ que atenenent que ella no havia criatures e per lo gran parentiu que ha ab lo senyor don Jayme,/ mon senyor e car marit, que ella volgués pendre e afillar una de mes filletes e aquella/ nodris e ma-

⁸⁵ Suposant que es tracta de l'any de la Nativitat, seria 1412.

⁸⁶ Carta tallada pel marge inferior.

ridàs car, sguardant que eren deseretades de la terra de son pare e ço del meu/ no bastaria a elles exovarar, que me-n faria molt singular plaer. Però, senyor, presu/mir podets que d-açò yo no metera en execució alcuna cosa sens vostra voluntat. E son més,/ molt alt senyor, grantment agreujada com en vostra creença m-an reportat que jo volia/ mes filles subreptíçiamt traure fora vostra senyoria e podets creure, senyor, que no he tant/ petit sentiment que sens vostra licència e promissió yo atemptàs fer semblants coses, majorment/ que hagués dit al dit mossèn Vidiello, lo qual crech que ha reportat a vostra senyoria. E si yo semblants coses/ atentava exeguir sens vostre manament e voler, que vós me-n sabriets malgrat e us encarregariets en/ mi, de la qual cosa, senyor, yo menten per tots mos poders guardar e de totes altres coses que-us pusquen ésser/ enuioses e desplasents. Per què, senyor, molt humilment vos suplich que si alguna si-viscia infor/mació de mi vos serà donada, que no la vullats creure mas scriure-me-n o trametre-m/ alcun servidor vostre que-m ho report, per manera que yo-n puscha fer scusació e enfront si mester/ serà, asin en romanga scusada. Yo, senyor, fóra anada per menar vos mes filletes ensemps/ ab les que-m són romases sinó, senyor, per la gran inòpia que sostinch, la qual sap nostre senyor Déu./ E per tant, que no anasen del tot desacompanyades, atès de qui són e lo gran acostament que han/ ab vós, senyor, els liurades una dona que les ha nodrides e dues donzelles que les acom/panyen. Si a vostra gran senyoria, senyor, era plasent que per la

forma e manera e sots la obligació/ que-m havets manat lexar aquestes dues, vos plahie manar-me restituir aquexes/ que se-n han menades, yo, senyor, faria encara major obligació e daria més obligats, em posaré pena de mort de no traure-les ni fer o lexar traure fora vostra senyoria/ ni tractar las matrimonis sens vostre sprés manament. E d-açò, senyor, me farets singular/ gràcia e merçè. E record vos, senyor, que mare son, vídua de marit viu, e ultra que no he/ altra consolació sinó aquestes filletes, en lurs acçidents e necessitats serien per mi soven/gudes, com aquella que-m són exides del cos e a les quals naturalment no puscha fallir, e sa/ber ho devets vós, senyor, car per la gràcia de Déu havets ne e sabets que és amor de fills, e/ diu l-eximpli del pagès que aquell sab de la maça que-n és toquat. Axí, senyor, suplich vos que/ vers les mies oprobitats e làgrimes siats suau e benigne com nostre redemptor/ fou a la cananea que-li reclamà merçè e fou salva. Axí, senyor, sia yo per vostra gran benignitat e clemència delurada del perpleix de mes filles, que per la manera desús speçificada/ les puscha prestament recuperar. Man-me vostra senyoria ço que de sa-merçè sia, la qual lo Sant/ Sperit haia en sa continua guarda. Scrita sots mon sagell, a xxiiii dies d-abril/ de-l any mccccxv en lo monestir de Sixena. Mon senyor,/ vostra humil thia que-s reco/me humilment en vostra/ gràcia e merçè. La infanta/ Ysabel d-Aragó.

[Al vers] Al molt alt, excellent e vig/turiós senyor, lo senyor rey.